

T. B. M. M.

Gizli Celse Zabıtları

5 Ağustos 1337 (1921)

Münderecat

	Sayfa
1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI	164
2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD	164
1. — <i>Başkumandanlık ihdası ile bu vazifenin Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine tevcihi hakkında kanun teklifi.</i>	164:185

Cilt : 12

62 nci İnkıta', 1, 2, Celse

ALTMİŞ İKİNCİ İNİKAT

5 Ağustos 1337 Cuma

Birinci Celse

REİS : İkinci Reisvekili Adnan Beyefendi

KÂTİP :

REİS — Esas mevzua geçmeden evvel zaptı sabık hulâsası okunacaktır.

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

ALTMİŞ BİRİNCİ İNİKAT

4 Ağustos 1337 Perşembe

İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ CELSELER

İkinci Reis Vekili Adnan Beyefendinin riyasetlerinde bilinikâat; İstiklâl Mahkemeleri azalarına verilecek tahsisat, harcırah ve yevmiye üzerinde görüldü ve bir evvelki içtimada ittihaz olunan kararın değiştirilmesine dair tahrir kabul olundu.

Vaziyeti askeriye ve Maliye üzerinde cereyan eden uzun müzakerattan sonra Başkumandanlık ihtası üzerinde duruldu ve celseye teneffüs için beş dakika ara verildi.

Reis
Adnan

Kâtip
Kütahya
Ragıp

REİS — Zaptı sabık hulâsasını reylerinize arz ediyorum. (Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD

1. — *Başkumandanlık ihdası ile bu vazifenin Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine tevcihi hakkında kanun teklifi.*

REİS — Buyurun Mustafa Kemal Paşa.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — Başkumandanlık meselesi münasebetile rüfekarımızın hakkımızda gösterdiği itimad ve teveccühe teşekkür ederim. Heyeti Celiflenizin kâmilen bu fikir ve kanaatte bulunduğunu zannediyorum. Bu hususta heyeti âliyenize mevsum bir tarzda teklifte bulunacağım. Teklifi Makamı Riyasete veriyorum. Bu maruzatım üzerine reyiniz tecelli...

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Cellesine

Meclis azaya kıramının umumî surette tezahür eden arzu ve talebi üzerine Başkumandanlığı kabul ediyorum. Bu vazifeyi şahsen deruhde etmekten tahassul edecek fevaidi azamî suretle istihlal edebilmek ve Ordunun maddî ve manevî kuvvetini azamî surette tezyid ve ikmâl ve sevku idaresini bir kat daha tarsin için Türkiye Büyük Millet Meclisinin haiz olduğu salahiyeti meşruayı fiilen istimâl etmek şartıyla bu vazifeyi deruhde ediyorum. Müddeti ömrümdede Hâkimiyeti Milliyenin ve meşruiyetin en sadık bir hizmetkârı olduğumu nazarı millette bir defa da-

ha teyit için bu salahiyetin üç ay gibi kısa bir müddetle taklid edilmesini ayrıca talep ederim.

4 Ağustos 1337

Türkiye Büyük Millet
Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

(Teşekkür ederiz sadaları)

SALÂHADDİN BEY (Mersin) — Efendim; bu teklif hususunda benzeniz bazı maruzatta bulunacağım. (Teklifin «Bşkumandan» unvanı yerine «Bşkumandan Vekili» denmesidir. Fiiliyatta) (1) İki aynı şeydir. Benzenizce bu Bşkumandanlık Meclisi Âlinin hüviyeti maneviyesi ve şahsiyeti maneviyesidir. İstanbul'da bizi bugün takviye ve tehyic eden, yarın takbih ve tehdit edecek elter vardır. Siyaseti Devletin vaziyeti devam etmiyebilirse, bilmiyorum, yanlış orada bir Meclisi Müessesan toplanması imkânı vücut bulursa Anadolu'da yekdiğerini kırdıran bir şekil vücutta gelebilir. Bırakın harici, en ziyade dahile karşı haizi tesir olur... Hasıl eden bir şekil üzerinde muvafak oluruz. Bu bir isim farkıdır. Ben bu isim farkında müfessitlerin en edna mülâhazalarını arz ederim.

(1) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver.

Fakat bunda bir fark vardırki B. M. Meclisi kendi şahsında idame etmek hususundaki mevcudiyetinin alâmeti farikası berdevam olmakla beraber bu hukukunu vekili marifetiyle istimal eder ve bu noktai nazâr, hiç bir şey bozulmamakla beraber müfistlerin deliklerini tıkaş olur zannederim. Meclis Reisi Âlisi de kelime farkıdır. Bu kelime bir zatın şerefine bir naklise getirmez. Fakat bethahların efkâr ve telkinatının uğruna geçer. Faidei dafiayı ben mühüm faide addederim. Paşa Hazretleri Meclisin Reisidir. Derhal bir karar ita... leh ve aleyhte bütün Meclisin salâhiyeti dahilindedir. Bu kelime fenalığı mândir.

Bir karar verilebilir. Benim teklifim de zannediyorum ki, yeni vesileler ihdas eder. Bethahların aleyhimize yürüyebilmesi için yeni vesileler ihdası ile bu memlekette yeni şeyler çıkabilir. Başkumandanlık vekâletini deruhte buyuracak zat dendiği zaman mutlaka bir padişah manası anlaşılır.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — Salâhattin Beyefendinin dermeyan buyurdıkları vârit ve vakidir. Fakat bununla beraber ben kendileriyle hem fikir olamıyacağım. Bizde bir Padişah, bir de Başkumandanvekili istimal olunmuş ve yıpranmış bir kelimedir. Bu böyle mütalaa edildiği gibi Meclisi Âli doğrudan doğruya orada kumandan vekili olur. Binaenaleyh Heyeti Celilenizin Başkumandan tayin, edeceği, zata başkumandan vekili deriz. Bu daha ziyade bir taraftan Padişah çıkar. Ben böyle bir vekil tayin etmedim derse, esasen Meclisi Âlinin şahsiyeti maneviyesidir. Azami tesiri talep ettiğiniz için fiilen ve zahiren memnun ediyor, seni kumandan yaptım diye. Bunu böyle mütalaa ediniz. Bendenizi şahsen Başkumandanlık vekâletine tayin etmekten ve bilfiil kumandan tayin etmenizden maksat, reis sıfatıyla bu işlere en az çok temas etmekteyim. Binaenaleyh Başkumandan vekili dediğiniz zaman bunun tesiri azalır. Başkumandan vekili eskiden istimal edilmiş ve daima hoş görülmemiş olan bir ünvan ile bu vazifeyi ifa edemem. Vekil sıfatıyla yapamam.

HAKKI HAMİ BEY (Sinop) — Efendim, Meclisi Âli şüphesiz zamanın nezaketini takdir ederek; gerek dahilen ve gerek haricen iyi bir tesir bırakmış ve bilhassa bu günkü mevcudiyetimizin ilk temel taşını atanların rehberi bulunmakla da ayrıca herkesin kalbinde bir yer edinmiş olan muhterem Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, fevkalâde ahval karşısında gereken tedabiri almıştır ve Birinci ve İkinci İnönü muharebelerinde hâsıl olan maneviyat bozukluğunu ıslah etmek için ordusu başına geçmiş

ve memleketin maneviyatını yükseltmiştir. Maatteessüf son safhada muvaffakiyetsizlik olmuş ise de bir tehlike görüldüğü takdirde bütün fedakârlığı ve ötedenberi, Muhterem Reisimiz ordu üzerinde fiilen bırakmış olduğu hüsnü tesiri bütün manasiyle göstererek memleketi ve orduyu yeniden bir hareketi fevkalâdeye getireceği gibi bu maksat ve bunun için her halde bir amili yegâne olacağını takdir eden, Heyeti Muhteremeniz Reisi Muhteremimizin bugün fiilen ordu başında bulunmasını arzu etmiştir. (Biz ona Başkumandan Vekili dersek Başkumandan olan adam ufar. Çünkü Kral Başkumandan değildir. Zaten Muhterem Reisimiz bunu kabul ettikten sonra bu isim meselesidir. Bendeniz bu vazifenin deruhte değil, haddi zatında zaten kendileri Meclisi Âlinin Reisi'dir. Tabii memleketin tehlikeli zamanında Meclisi Âlinin talebiyle değil, cephede teftiş vesaire suretiyle giderek maneviyatı takviye buyurdıkları gibi, Ordunun başında bulunurlar ve bulunacaklardır ve bunu bir şart tahtında kabul edilebileceği tarzında bir fıkra bendenizin nazarı dikkatimi celbette ki bunu anlamak isterim. Meclisin bütün salâhiyetinden maksat nedir?

Bundan bendeniz bir şey anlıyamadım. Zaten bütün salâhiyetleri üzerinde taşıyan Reisi muhterem o salâhiyeti istimale esasen salâhiyettardır. Bunun için Meclisten ikinci bir salâhiyet almağa lüzum yoktur. Bendeniz ondan bunu anlıyorum, ki bu üç ay zarfında Meclis yoktur. Yani Meclis bu üç ay zarfında deruhte etmiş olduğu her türlü hususatı, bütün mesulliyeti üzerlerine alarak bunu tatbik edecektir. Yoksa Meclis yine vazifesine devam edecek ve kendilerini de vazifesine devam edecek bu vazifenin büyüklüğü ile mütenasip salâhiyeti istedikleri gibi kullanmağa mecburdur. Eğer bu tarz varsa vârit değildir. Çünkü bu zatı muhtereme kumandanlığın bütün salâhiyetini zaten Meclisi Âli verecektir.

Esasen mevcut olan şeyi tekrar vermek ne demektir? Bendeniz, biraz bilmiyorum, ne suretle... Kâmil salâhiyet mevcut iken Meclisin bütün salâhiyeti bu üç ay müddet zarfında verilecek isim nedir? İfayı vazife edecek olan Reisi Muhtereme verilecek salâhiyetin ne şekilde olduğunu anlıyamıyorum. Eğer Meclis mevcut olacak ise bu tarzda bir teklifi bendeniz varit göremiyorum. Çünkü Meclisin mevcudiyeti mutasavver olamaz. Bendeniz anlıyamadığım şu teklif hakkında tenvir buyurulursa minnettar olurum.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — Efendim maruzatında Meclisin hali adafete duçar edil-

mesi gibi hiç bir iyma dahi yoktur. Benim talep ettiğim salâhiyet mahduttur. Yalnız ordunun maddî ve manevî kuvvetini tezyit ve ikmâlde ve ordunun sevkü idaresini tarsinde lüzumlu görülecek hususatı Başkumandanlığın derakap yapmasıdır. Bunun için Meclisi Âlinize müracaatla karar alması. Başkumandanlık bu mesuliyeti üzerine aldıktan sonra bütün Meclisi Âlinizin pek mühim işlerini ve sakın bir halde devam etmesi lâzım gelen zamanda böyle sabahtan akşama kadar celsei hafiyede acaba Müdafaa-i Millîye çalışıyor mu, ben yapacağım, ben mesulüm. Arkadaşlarımızın içinde lüzum gördüğüm zevatı tavzif edeceğim. Bilmem filan ahzı asker kalemimi teftiş ettirmek için his edersem Meclisi Âlinize gelip bana beş arkadaş intihap edin diyeceğim. Yoksa Meclisin vazı kanunîsini, salâhiyeti umumiyesini, mevcudiyetini zerre kadar adalete duçar edecek taraf hayalime gelmemiştir. İtiraf etmek lâzımdır ki bu salâhiyet büyük bir salâhiyettir. Meclisin salâhiyetidir, ki bana veriyor. Binaenaleyh üç aydan sonra behemahal ya tecdit veya lağvedersiniz. Böyle bir salâhiyet vermek doğru değildir. Bunun için üç ay gibi kısa bir zaman ile takyit ediniz. Ordunun sevkü idaresi öyle müzakerelerle, münakaşalarla olmaz.

REİS — Müzakerenin kifayesine dair bir taktir var.

Riyaseti Celileyey

Mesele tenevvür eyledi. Müzakere kâfidir. Reye vazını teklif eylerim.

Tokat Mebusu
Mustafa

REİS — Bu taktiri kabul edenler el kaldırsın. Kabul edilmedi.

Buyurun Abidin Bey.

ABİDİN BEY (Lazistan) — Muhterem arkadaşlar, Reisi muhteremimiz Başkumandanlığı nereden aldı? Tabii Meclisimizden. Bunun için, ben de Başkumandan denilmesi taraftarıyım. Niçin? Çünkü arkadaşlar, mücadelelerimizde bazan İstanbullu tutmağa mecbur veyahut o suretle gittik. Yaptığımız islahatlar gerek kuvayı Hilâfetin yapmak istediği şey ve gerekse bizim istediğimiz Halife ve Padişah namını sürdürük. Binaenaleyh vekil olunca bir şahın vekili olduğu tahakkuk edecek. Bence öyle. Kanaatım böyledir. Yahu (Gürültüler) Binaenaleyh bu çok görülmesin. Ne kadar büyütülür, ne kadar kavi olursa daha büyük bir şereftir. Binaenaleyh Başkumandanlık namile tevsimini arzu ederim.

SEREF BEY (Edirne) — Efendiler, Yunan taarruzunun başladığı günden beri muazzam bir kütle.

gibi Meclisin bütün kalbi bu noktada çarpı ve herkes, hiç şüphe yok ki, sabahtan akşama kadar bunu düşündü. Fakat mesele dağıldı. Nihayet arzuyu millî şeklide bu işin başına bir kudretin geçmesini temenni ettik. Başka bir mesele için değil, vatani kurtarmak için, düşmana karşı gelmekten başka bir şey değil, şu halde buna herkes çare arıyor. Buna bir çare ararken şimdi orada çarpışan Müslüman hukukunu müdafaa eden ordumuzun daha metin bir elde bulunmasını arzu ettik. Millî davayı meydana getiren Heyeti Aliyeniz idi. Fakat millî davanın tamamen Sancağı ve Bayrağı olan Paşa Hazretleri Harbi Umumi zamanında bütün İngilizleri uğruna katmış, meziyeti askeriyesini bütün cihana ispat etmiş bir Anafarta yaratmış bir adamdır. Binaenaleyh bundan tabii bir dal yoktur. Taarruzu vakide ufak tefek hata olduğunu itiraf etmesek bile, bir birimize adeta naklediyoruz. Demek ki bu hatalar İnönü harbinde vardı. Veya da kumandanın taaddüdü bazı şeyler ihdas ediyordu. Efendiler doksan üç seferi, balkan harbi nazarı dikkate alınırsa bütün kumandanın taaddüdü milletin felâketi olmuştur. (Milletimiz ve Meclisimiz nasıl bir vahdet içinde hareket) (1) ediyorsa, ordusu da o vahdeti tamamilen vücuda getirmelidir. Demek istiyorum ki ordu da bir Serdarı Ekrem istiyor. Öyle Serdarı Ekrem ki Türk Sancağını Vistül nehrine götüren bir Serdara muhtaç. Memleketin hâlâsı ve milletin istiklâlini) (2) bu gibi bir Serdarı Ekreme bırakıyor. Paşa Hazretleri diyor; ben bunu bir şartla kabul ederim. O da bana Başkumandanlık, orduya müteallik salâhiyet verirseniz. Tebrik ederim ki Meclise bu salâhiyeti, bu davayı milliyi yaratan Paşa Hazretleri ordunun başına geliyor. Bu bir büyüklüktür. Bu millî azmin neticesidir. Paşa Hazretleri yalnız orduyu sevk ve idare etmek için istiyorum diyor. Ben asker olmadığım halde nefsimi Paşa Hazretlerinin yerine koyarak, bugün ordu öyle şeyler ister ki, harpte öyle şeyler olur ki sürati intikal ve sürati icrai derhal yapmak lazımdır. Bazı meseleler olur ki derhal icrasını, derhal tebdilini (icap ettirir. Böyle bir mevzuda) (3) Paşa Hazretleri Meclise gelip karar (istihsali çok zaman alır ve bu arada büyük fırsatlar kaçırılmış olabilir.) (4) Geçen gün de burada Vehbi Beyin bihakkın dediği gibi, ayaklarımız geriye değil ileriye gitmek istiyor. Efendiler Ankaranın arkasında harp yoktur. Oradan ileri gideceklerdir. Bu hepimize tereddütler verdi. Olabilir ki or-

(1, 2, 3, 4) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

du harekâtında serbest olmak için, Ankarayı setretmek için, ordu biraz daha emniyetini muhafaza etmek (için Ankaranın tahliyesini zaruri görebilir. Ordu (1) sizinle meşgul olamaz. Ordu şöyle yapar böyle yapar dediler. Müttekâmil harplerde yürümek ister gibi sözlerle bizi endişenak etti ve cepheye giden arkadaşlar gördüler geldiler. Bizim ruhumuza metanet verdiler. Bu ordumuzun Mehmetçiklerin bu mukaddes vatanı müdafaa etmek üzere hazır bulunduğunu söylediler. Yalnız kumanda heyetinde vahdet olmadığı meydana çıktı. Çelik bir el lâzımdır. Cenabı Hakka yüzbin şüküredelim ki bu çelik kumandaya, bu kuvvetli pazuya malik bütün dimağı memleketin selâmetine ve bu davayı millinin neticelenmesi için çalışan, hayatını bekamızın meydana gelmesine vakfetmiş olan bu zat mevcuttur. Yalnız vermiş oldukları takrirden ben şüpheye düşüyorum. Tarih tekerürden ibarettir. Konvansiyon tarihini tetkik edecek olursanız bizim Meclisimizden fazla bir şey değildir. Yani bilfiil bu davayı meydana getirmek için her türlü tedbir yapıyorsunuz. Çünkü yaptığımız tedbirler öyle tabii zamanda yapılacak cinsten değildir. fevkalâde zaman için fevkalâde tedbir sevk ediyorsunuz. Şu halde acaba biz bir Napolyon mu yaratıyoruz? Düşündüm ki hayır. Paşanın bütün ruhunu, vicdanını bildiğim için söyledikleri veçhile iradei milliyenin hizmetkârı olmak, bu memleketin Padişahı olmaktan hayırlıdır, (kanaatını taşımaktadırlar.) (2) Kendilerinin ilk sözleri daima İradei Milliyenin hakimiyetidir. Bu iradeyi yarattığımız (3) gündenden beri bu davanın (hâkimi oldular. Taşındıkları ruh itibariyle) (4) diktatörlüğe doğru gidemezlerdi. Bihakkın ordunun sevkü idaresi için bizden salâhiyet istiyor. Ordu milli ordudur. Ordunun kumandası doğrudan doğruya Meclisin elindedir. Siz şimdi birini tevkil ediyorsunuz ve diyorsunuz ki: Sen gideceksin, sen bizim keskin kalbimiz olacaksın, bu haklı davamızı bu muhik meselemizi halledeceksin. Evet halledeceksin, amma sen karargâhını kurduğun yerden ayrılmaman lâzım gelir ve orduyu teçhiz etmen lâzım gelir. Meclise gelerek Efendiler ne buyuruyorsunuz deyinceye kadar düşman gelir. Bu neye benzer bilirmisiniz? Alemdar Mustafa Paşa ordunun başına geldiği vakit şu seferde bulunan orduya buğday göndermek lazım, nasıl gönderelim demiş. Ordudaki anbar eminine yazarız, anbar emini sevke hazır olduğunu bize yazar, bizde

sevk emrini anbara havale ederiz, demişler. Paşa; o vakte kadar Rus buraya gelir, anbarda ne kadar buğday varsa orduya veriniz demiş. İttihaz edeceği karardan dolayı Reisi Muhterememiz buraya gelip te şunu isterim, ne diyorsunuz derse, bittabi bu olmaz. Efendiler dikkat ediniz. Aranızdan hükkâm tayin ettiğimiz arkadaşları takyit ediyor musunuz, onu takyit etmediğiniz halde yurdumuzu, ırzımızı, namusumuzu kurtarmak için gönderdiğimiz Mehmetçiklerimizin başına Reisimizi koyarken bu salâhiyeti takyit etmenin manası olmadığı kanaatindeyim. O halde Paşa Hazretlerinin ben bütün mevcudiyetimle Allahtan temenni ederim ki bu üç ay zarfında İnşallah düşmanları memlekettten kovacağına, bu davayı millinin neticepezir olacağına kaniim.

HULUSİ BEY (Karahisar) — Muhterem arkadaşlar; benden evvel söz söyleyen arkadaşlar, kumandayı deruhte edecek zatın alacağı isim ve salâhiyeti hakkında beyanlarda bulundular. Ben bunları tafsil etmiyeceğim. Ben memleketin şu müşkil zamanında cidden çelik gibi kararlarla bu işi yapmak üzere, bu işi deruhte ettiklerinden Reis Paşa Hazretlerini ne kadar tebrik edersem azdır. İlim dolayısıyla de bir fark aramayı şu bakımdan temenni ederim. Zira biz dedik ki; isim ne olursa olsun, Reisi muhteremimizin (ordunun başında bulunmasını arzu ettik ve bu kendilerine) (1) intikal etti. İşte o Meclis, Reisi Âlisini tevkil etti. Bu tevsimde hiç bir manada küçüklük tasavvur etmiyordum. Bu isim üzerinde fazla ısrar etmiyeceğim. Şöyle olsun, böyle olsun haizi ehemmiyet değildir. Şeref Beyin buyurdıkları veçhile, salâhiyet meselesi okunurken, ikinci okunduğu zaman birinci gibi telâkki etmekteyim.

Buyuruyorlar ki ordunun sevkü idaresi hususunda, diyebilirdi. İcabatını bize sormakla vakit geçirirlerse buraya Moskof yerine Yunan girer. Fakat Paşa Hazretleri buyurdular ki; ledelicap ordunun sevkü idaresine ve memleketin müdafaasına aittir. Ben meclisin salâhiyeti meşruasını ledelicap herhangi arkadaşı bir yere göndermek için icabettiği anda Paşa Hazretleri üç arkadaş istedi kâfi gelmedi on arkadaş talep etti ve gönderdiler. Meclisin bilfarz nisabı ekseriyeti kalmadı. Hadisatı nereye götürdüler? Ekseriyet oluncaya kadar Meclis kapanmıştır. Paşa Hazretleri samimi hissiyatı efkâra vakıf olmakla beraber onun için

(1, 2, 3, 4.) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

(1) Parantez, içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

yüz bin misal var, onun için pek korkarız ki iradei milliyenin pek nâciz bir hâdimi olan Paşa Hazretlerini hadisat başka bir mecraya doğru çevirmesin. Öyle hadisat cerayan alır ki mukavemet edemez. Tarih gözümüzün önünde Meclisin salâhiyeti hususundaki arzularını mahdud bir şekilde kabul etmelerini anlarım. Meclisin müstemiren inikadı hiç bir suretle halel pezir olmayacağına ve herhangi bir iş için Paşa Hazretleri birisini bir yere gönderecekleri vakit, haiz olduğu salâhiyetle kalk, git dememeli. İntihabı Meclis yapmalıdır.

İçimizde kaç kişi var. Rica ederim efendiler, işi nazarı im'ana almalarını bütün arkadaşları teklif ediyorum. Tarih bir tekerrürden ibarettir. Teşkilâtı Esasiye Kanunu mevzuubahis olurken zabıtsız bir celse aktetmiştik. Buyurmuşlardı ki herhangi bir karara kaatili yakasından tutar indiririz. Allah göstermesin. Allâh esirgesin Paşa Hz. aramızdan eksildiği zaman bu Meclisi Âlide bulundurmalıdır. Meclisi hiç bir vakit bir şahısta bulundurmamalıdır.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — Hulusi Bey arkadaşımızın söylediği sözlerin kâffesi gâyet makul ve mantıkîdir. Onun için çok dikkatle ve ehemmiyetle nazara alınmaya şâyandır. Bahsettikleri şeyleri yapmak için, yapmış zannında bulunanlar için zannederim ki Meclisten salâhiyet almağa lüzum yoktur. Binaenaleyh bu tevdi buyurulan vazife emniyet ve itimad üzerine müesses olabilir. Reisinize emniyet itimadınız yoksa hakikaten böyle bir salâhiyet vermek muzirdir. Ordunun sevkü idaresine şamil olmak üzere istiyorum. Fakat vasi ve şâmidir. İstiklâl Mahkemesi azalığı için, icap ederse, karara mahal bırakmamdan ben lüzum görürsem derhal üç arkadaş göndereceğim. Meclisi Âlinizin intihabına talik etmiyeceğim. Zira Meclisi Âlinin intihabına talik seri çıkmıyor, görüyoruz. Kaç günden beri olmuyor. Binaenaleyh bunu böyle yapmıyacağım. Derhal İstiklâl Mahkemesine göndereceğim. Mesele düşünmeğe değer, çok düşününüz.

TUNALI HİLMİ BEY (Bolu) — Diğer arkadaşlar gibi bana da gelen endişeler şu dakikada bençe bertaraf olmuştur. İnşallâh reylerimizde hüsnü isabete cümlemiz mazhar oluruz.

Arkadaşlar Meclisi en derin hissiyatla mütehasis olarak tebrik ediyorum. Zira burada mevzuu dehşetli bir surette cüreti medeniye göstererek beyanı mütalaa eden arkadaşlar bulunuyor. Hatıraları vardır. Fakat bu akşamki bu hatıraların hepsinin fevkine çıkmıştır. Çünkü Meclisin gösterdiği bu derin cüreti me-

deniye hakikaten istinad edilecek yıkılmaz bir istinadgâhtır. Şu halde sözü uzatmaksızın iki cümleye müsaade buyurunuz.

Hayatımın, dalgalı hayatımın belki bu üç ay zarfında ey Paşa sen Meclisin salâhiyetine tecavüz et belki benden çok yaşlı arkadaşlarınız vardır. Belki bir kaç asır göstermiş derecesindedir. Şu halde müsaade buyurunuz Meclis namına Reis Paşanın, Başkumandan Paşanın alnından öperek ne tabirler varsa hepsini az görürüm. Paşa Hz. kalben, ruhen tetkik edelim. Bu meclisin salâhiyetine tecavüz et. Hazreti Ömere söyleyen o Arabinin sözünü hatırlıyorum. Cenabı Hak bize ve yanımızda bulunan Paşaya hüsnü isabetler nasib etsin.

TAKİ EFENDİ (Sivas) — Paşa Hz. zaten yapıyordu, yine yapsın, bilfiil kumandayı ifa etsin. Bendeniz bu şeyi müfid görmüyorum. Alelilak Başkumandanlık vazifesini müfid görmüyorum. Mütalaaı kaşiranem bendenize diyor ki: Paşa Hz. zaten yapıyor. Bunu izah edeceğim. Yine bendenizce Paşa Hz. ni ve milleti müdafaa için bilfiil Başkumandan veya vekil unvanı verilmesin. Şimdi nasıl yapıyorsa yine öyle yapsın. Başkumandanlık unvanını almasın. Ordu geri çekildi. Eskişehir düşman eline geçti. Buna millet ne diyecek? Millet bilirsiniz ki herşeye bir kulp taktır. Bu ahlak hepimizde vardır. Şimdi Paşa Hz. resmen Başkumandan. Farzolsa ki Paşa Hz. Eskişehirin sukutunda Başkumandan idi. Fakat talih harp planca Eskişehir sukut etti. Ne hata varsa Mustafa Kemal Paşanın eteğine çıkılanacak. Ha Mustafa Kemal Paşa şöyle etti, böyle etti. Filân memleketi verdi, filân memleketi de verecek, şöyle olmuş, karpuz içinde altınlar gelmiş diyerek lekelenecek. İnşallâh olmaz. Şâyet olursa başkalarımıza olsun. Fakat Mustafa Kemal Paşa bu milletin alemdardır. Cenabı Haktan temenni ederim olmaz. Bu lekeler başka kumandanlara sürülsün. Mustafa Kemal Paşaya olmasın.

Şu kadar var ki, ben de bildiğimi söylüyeyim, Paşa Hz. bizim hakikaten Başkumandanımızdır. Ona isnat edilecek herhangi bir şey Meclise sirayet edecek. Bütün millete sirayet edecek, safiyetle söylüyorum. İşte böyledir. Ben Fransızca çok bilmem, öyle şüphe götürür bir kelime imiş.

HACI TEVFİK EFENDİ (Kangri) — Efendim, bütün hatıra gelecek şeyleri söylüyeyim; Gerçi bana kalmış bir şey yoktur. Şu kadar ki daha evvel söz istemiştim. Ben de bildiğimi söylüyeyim.

VELİDDİN BEY (Burdur) — Efendim, Meclis Reisi muhtereminin Başkumandanlık deruhte etme-

si. Paşa Hz. Bizim tabiaten Başkumandanımızdır. Lakin herkesin bildiği Türkçesi de, Fransızcası da Başkumandan İmparator manasını ifade eder, diyorlar. Böyle şüphe götürür mesele varsa Meclisin beka ve devamına sekte iras edecek hiç bir manayı hukuki yoktur efendim. Arzedeyim. Paşa Hz. nin askeriye ye ait bütün istedikleri salahiyeti vermekte beis yoktur ve verilmezse tamamile iş görülmüş olamaz. Harbin zaferle intacını ve bir an evvel intacını, tahammülsüz bir şiddetle intizar ediyoruz. Bunun için Meclisten istedikleri salahiyetin vüsat ve derecesinde ruhu meşruiyeti rencide edecek, Meclisin meşruiyetinde... hususunda bu salahiyet Meclisin uhdesindedir. Çünkü Teşkilâtı Esasiye Kanununda... Arzedeyim, tafsil edeyim. Bu mesele etrafında şekli hususisinde münakaşa edelim. Vaziyet nazik, mühim ve memleket bütün varlığıla harbin zaferle ve bir an evvel neticelenmesi ve ona doğrudan doğruya ve dolaysile müteferri ahval şu halî harbin memleket dahilinde (ittihazi lâzım gelen tedabirin biran evvel alınmasına millet,) (1) şiddetle, tahammülsüz bir şiddetle intizar ediyor. Harbin idamesi tedviri filen salahiyettar Kumandanların elinde olsa dahi mesuliyet bu hususta kararı katiyi ittihaz hususunda bir kısmı ve belki bir kısmı mühimi teşriidir ve belki bir kısmı da icraidir ve icrai kısmının çünkü Teşkilâtı Esasiye Kanununda ordunun bilfiil idaresi salahiyeti Meclisi Millinindir. Harbin mebdê ve müntehası var. Harbin doğrudan doğruya mebdê ve icabatı harbiye dolayisile bizim bu hususta aldığımız vaziyet mühimdir, müessirdir. Hatta ordunun efal ve harekâtını şu halî harbin memleket dahilinde icabettiği efal cümlemizin malumudur. Bir de bunun müntehası vardır. O da mütarekedir. Bu mebdê ile, münteha arasında harbi muvaffakiyetle intaç için bir çok tedabir vardır. İmalî huzur iş bunlar ordunun icrai faaliyetidir. Halbuki Meclis arzettiğim gibi tedabiri icraiyenin mühimmesi, hatta diyebilirim ki kâffesi bugün ordunun teşkilâtı hazırası tarafından tamamen ve kâmilan icra edilmektedir. Bizim bu hususta ziyaret etmemiz askeri manevralarda gördüğümüz hataları tenkid içindir. Hatta ordunun efal ve harekâtını müşkülleştirecek mahiyetler peyda edebilecek vüsatte sırf icraat noktai nazardan ordu şurada bir manevra yapmıştır. Sormak salahiyetini haizdir. O salahiyet Meclisi Millinin cümlei salahiyetindedir. Meclis bu faaliyetlerin

hesabını daima istemek salahiyetile mücehhezdir ve bu didişmelerimiz ve Müdafaa Encümenlerini teşkil etmelerimiz, orduyu ziyaret etmeliğimiz askeri manevralarda gördüğümüz bu kısmı icraideki teftiş ve tetkik salahiyetlerini kendileri deruhte etmek, hep ordunun icrai faaliyetlerine olan nüfuzumuzun semeratıdır. Biz o salahiyeti, yani ordunun faaliyeti icraiyesi sırf askeri olan faaliyete müdahale etmek salahiyetini haizdir. Hesab sormakla her dilediğimiz zaman Müdafaa Millîye Vekâletini celbetmek Meclisi Millinin cümlei salahiyetindedir. Şimdi Paşa Hz. orduya mütealîk Meclisin salahiyetlerini bilfiil istemekle, bu kısmı icraiyeyi deruhte ve mukayyed bir suretle tefviz etmek üzere Paşa Hz. nin şahsına (tevdi edilmiş olacaktır. Teklifleri ile de bunu) (1) kendileri deruhte etmiş oluyorlar. Bizim bu hususta müddeti muayyene zarfında ordunun icrai faaliyetleri hakkında her zaman Müdafaa Milliyeden yapacağımız istizah Paşanın şahsına, ferdi şahsına intikal etmiştir. Bu sebeple Başkumandanın muamelatını tahtie etmeğe salâhiyetimiz yoktur. Ne zamana kadar? Üç ayın hitamına kadar bizim bu hususta haiz olduğumuz salâhiyet, tarafımızdan müddetle mukayyet (olmak üzere, Paşa Hazretleri tarafından tefviz edilecek ve bu) (2) suretle ketumiyeti, inzibat hatta en nazik zamanlarda, en vahim zamanlarda artık ordunun, harbin icrai faaliyetlerinin hesabını sormak, icabatını tetkik etmek salahiyetleri kâmilan Meclisin Heyeti Umumiyesinden Paşanın ferdi (salâhiyetine intikal etmiş olacaktır.) (3) Bugün bu salahiyeti, yani harbin icrai faaliyetini tetkik etmek salahiyetini, (Meclis Reisi sıfatı ile yine kendileri haizdir.) (4) Bunda efendiler, ihtirah edecek, endişe edecek bir şeyi bendeniz görmüyorum ve sahibi salahiyet ordu harekâtı nedir? Harbin esrarı nedir? Ordunun muamelâtındaki inzibat ve az buçuk nâçiz malumatımla memleketin mukadderatı mevzuubahis olduğu en vahim anlarda salabeti memleketi, salabeti askeriye muhafaza için itihaz edilecek tedabir nedir? Bilen salahiyettar askerler.

Binaenaleyh efendiler Meclisimiz; orduya mütealîk salahiyetlerinden şu kısmını, tetkik ve teftiş etmek salahiyetinin, öyle üç yüz altmış kişilik bir Meclisin ağzına ve lisanı tenkidine düşmesine katiyen taraftar değildir. Nâçiz iktidarımınla öyle zannediyorum, öyle görüyorum.

(1) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

(1, 2, 3, 4) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

Kendi salahiyetinizden bir cüzünü ona tefviz suretile tevcin mevzuu bahis olduğu zaman, daima, Meclislerin asabiyeti karşısında, orduların faaliyeti Meclisin umumiyetinden az çok tarihte emsal ile isabet edilecek bir misalini zannediyorum. Bunun lisanı hukukide istilâhı mahsusu dahi vardır. Orduya müteallik salahiyetten şu kısmını Başkumandanına devir, bunda ruhu meşrutiyete muğayir bir mana yoktur. Siz içinizden birini mukadderatı memlekete taalluk eden her hangi bir meselede, üç aylık bir müddet için, ordunun Başkumandanlığına intihap etmek ve sizin heyeti umumiyenize, şahsiyeti maneviyenize ait olan bir salahiyeti içinizden bir ferde, azadan birine tefviz etmek salahiyetini haizsiniz. İttihaz edebileceği tedabiri teşriiyeyi ve ona müteferri nizamât, ordunun harekâtına ve ona müteallik salahiyeti teşriye; asıl budur. Bizim nazarı dikkatimizi celbeden, müddeti muvakkate için, ordunun (sevki idaresini bir zata tefviz etmektir.) (1) ve çünkü Meclis o lüzumu hissetmiştir. O lüzumu ordunun muvaffakiyeti için derpiş etmiştir. Bugünkü teklifin manası, mefâdı bundan ibarettir. Ordu Başkumandanı Meclisinizin hali harbi intaç için, muvaffakiyetle hali harbi intaç eylemesi ve ona müteferri (tedabiri lâzimenin ittihazı sadedinde vereceği evamir, mahza) (1) metni kanun olur, ki hukukidir. Bazı menatik itibarile lüzumlu talimatı verecek, şu Meclisinizin kararına iktiran etmesi lâzım gelen mesaili selâmeti memleket için icra edecek salahiyeti bugün kendi uhdelerine almak lüzumunu hissediyor. Mecliste şu muameleyi intaç için günlerin geçmesi icabettirecek bu salahiyet nedir? Salahiyeti teşriye nedir, hali harbi idame nedir? Fırariler var. Fırarilere karşı cari olan ahkâm ve muamelât malumdur ve bunlar birer metni kanuna müstenittir. Bu metni kanun olur ki

İkincisi; ordunun siyasetini mevcudiyetini idame için muhtaç olduğumuz bazı menatik itibarile teklif edilir. Bu salahiyeti mevki tatbîke vaz için projesi gelecek, müzakeresi olacak, ikinci müzakeresine lüzum gösterilecek, hiç olmazsa isticâl kararı alınacak, hiç olmazsa tanzim etmek için bir metni kanuniye ihtiyaç var. O metni bu salahiyetimizde istimal edince, ordu Başkumandanına intikal edince bu hususta sürat ve suhûlet hasıl olacak, Meclis Reisi ve Başkumandanı bu salahiyeti haiz olacak. Başkumandanlık

(1) Paratez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

müddetle mukayyed olarak intikal etmiş olmasında muhtaç olduğu menabii maliyeyi temin edecek, te-kâlifî harbiyenin tarzı cibayetini yahut yüzdesini veya şekli tarhını tanzim etmek için bize baş vurmaya-cak ve Başkumandan bizden, onu zannederim ki sözlerimin mukaddimesinde de yine arzettiğim veçhile, tefevvüz ettiği salahiyet istinaden yapacak. Binaenaleyh efendiler, bunun, ordunun bilfiil icrai salahiyetinden, ordunun bilfiil sevkü idaresinden Başkumandanlığa yapılmasına zaruret olan bütün muamelatta zannederim ki, Meclisin varlığını tehdid edecek bir tehlike katiyen yoktur. Bunu gören ve iddia eden varsa beyan buyursun, tenevvür etmiş oluruz.

Bunda ne gibi bir lüzum ve menfaat vardır? Salâhiyetlerden bu kısmını Başkumandanına vermekle kendi varlığımızı.. harekete ve düşmana karşı durmağa mecburdur. Bizim gürültülü, asabi, kesretin ittifağı ârasını, ekseriyetin teminini mucib merasimsiz ve bu merasimi istihsal için zannederim, hali harbin muvaffakiyetle intacını mucib olacak surette sözü bir az dalgalandırmak suretile vakit izaasını, tezelzül etmiş olan maneviyetlerin, bu münakaşat sebebiyle bir kat daha tezelzül etmesine sebep oluyor. Binaenaleyh biz haiz olduğumuz salahiyetlerden bir kısmını, tefviz edeceğiz. Sonra efendiler, bir şey arz edeyim. Bu, artık Paşa huzurunda hüluskârane (telakki edilebilecek bir husustur.) (1) (Paşa Hazretlerine itimadımız tamdır. Bu sebeple kendilerine bir kısım salâhiyetleri tefviz etmekle, Meclis olarak, bizi) (2) tehdid edecek bir vaziyete girmiş olmayız. Ne Meclisin devamına, ne hayatı teşriyesini idamesine mania ve ne de meclis faaliyetlerinin inkıtasını (3) mucib bir şey yoktur. Ne nisabını ızale edecek ve ne de Meclisin zafiyetini. Bilfiil kendisinin kurduğu ve rücu edeceği bir müesseyi yıkması ve diktiği ağacı kesmesi gayri kabili tasavvurdur. Umumun harbe ait salâhiyetlerin kendisine verilmesini istediğimiz ve rica ettiğimiz şahsiyeti ferdiye zaruri gördüğümüz salahiyetler ve şahsiyete muhtactır. Başka bunda mucibi endişe bir şey yoktur.

BASRİ BEY (Karesi) — Efendiler, Reisimizin kumandayı bizzat deruhde etmek lütfunda bulunması hepimizi meserretlere gark eyledi. Kendilerinin kıymeti askeriye ve kudreti fevkalâdeleri dolayisiyle tedabiri lâzımeyi ittihaz edecekleri için Avni Hakkın her halde hareketlerinde rehber olması memulü kavi-

(1, 2, 3) Paratez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

dir. Yalnız Mecliste bir haleti ruhiye vardır. Paşa Hz. nin kudreti askeriyelerile, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da muvaffak olması Meclisi Âlinin bütün ruhile, bütün kalbile kendilerile birlikte olmasına mütevekkiftir. Meclisi Âlide husule gelen haleti ruhiyeyi nazarı itibara alarak Meclisi Âlinin bu haleti ruhiyeye maruz kalmaması neye mütevekkif ise kendileri için avamîl..

Filhakika harekâtı askeriyeye müdahale doğru değildir ve bunu geçenlerde bendenize ameliyat yapan bir doktora müdahale edilmemesi ne kadar lâzımsa, bir kumandanı müdahale edilmemesi de o kadar lâzımdır. Fakat mesele harekâtı askeriyeye müdahale, ademi müdahale meselesinden ibaret değildir. Efendiler soruyorum, şimdiye kadar biz Meclisi Âlinin bidayeti teşekkülünden şu zamana kadar değil, harekâtı askeriye hatta Hükümetin yaptığı harekâttan yüzde doksanına müdahale ettik mi? Heyeti Vekile bir çok mesaili mühimmede serbest kalmış, Meclisimizce bunlara dahi müdahale edilmemiştir. Kaldı ki memleketin hayat ve memarı mevzuubahis olduğu şu dakikalarda müdahale etmemesi kendi menfaati milliyeye ve vataniyesi icabatındandır. Binaenaleyh Meclisi Âlinin müdahale eylemeyeceğine itimad lâzımdır. Bizim kendilerine karşı itimadımız olduğu gibi Paşa Hazretleri de bu haleti ruhiyeyi nazarı itibara alarak Meclisi Âliye bittabi itimad ettiklerini burada söylerler. Efendiler bir kaç gündür hakikaten Mecliste bir hassasiyet husule geldi. Bu hassasiyetin menî..

Efendiler biz istiyoruz ki memleket kurtulsun, düşman kovulsun. Yoksa şu tarzda, bu tarzda yapılınsın değil herhalde biz şu Yunanlılarla.

SALÂHADDİN BEY (Mersin) — Esbap gösterilmiyerek idarei umur edilecek derecede vaziyet dar değildir. Bir kaç gün, bir kaç saat daha iyi düşününüz ve ona göre sual sorunuz. Onun için Paşa Hazretlerinin metalibini intaca sureti katiyede karar verirken mesele bitmiştir. Bu karar dairesinde tedviri umur etmiş olur Paşa Hazretleri.. Harp muntkasında bir iktidarı mutlak lâzımsa ve memleket dahilindeki icraat için (bir kısım salahiyetlerin kendilerine itası icap ediyorsa badelmüzakere verelim. Ama bu gün için) (1) Ahvalde o derece âcil ve pür telâş bir şey yoktur... (Bir satır yoktur) Bu noktai nazardan milletin tabii tesirleri fevkalade olacak ve bu Meclisi Millinin de bir hakkı vardır. Gösterir esas budur. Onun için o bir kısımda Paşa Hazretleri çok istemekte haklı olabilirler. Fakat ben, bunun için bir sebep göremiyorum. Kendim, hakkım olmak üzere bir kıs-

mını vermiyorum. Riyaset Salâhiyetleri; gerek Meclis Reisi sıfatile, gerek Kumandan sıfatile mutlakdır ve Meclise harp muntkasında olan hususat için, tedabiri fevkaladeyi harp için.. Binaenaleyh iki şık kalıyor. Birisi bunu kabul etmesi, ikincisi nakâfi görürse, ad buyurursa o vakit Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Vekili bulunan Paşa Hazretleri; Erkânı Harbiyei Umumiye Vekili.. ve ahval de daha müsaittir. Onun için bu iki şıkı Heyeti Âliyenize arz ediyorum, ve dünkü mesrudatımda daha iyi, daha kuvvetli ceyan eder. Bu bapta yazılan bir takriri de takdim ediyorum. Hatta Başkumandanlık Vekili tabirini de yazmakta mağzurum ve kanaatım da o noktadadır.

...Başkumandanlık meselesi diğer Paşa Hazretleri.. Başkumandan, dün de arzetmiştim; Meclisin şahsiyeti maneviyesidir. Bu namı bir arkadaşımıza, bir zat vermek istiyoruz. Ne için ben bütün hukukumı feda edeyim?

SIRRI BEY — Başkumandan demekte ne mahzur görürsünüz?

SALÂHADDİN BEY (Devamla) — Bu bir takdir meselesidir.

Asıl kendileri bizim hukukumuzu, Başkumandanlık vazifesinde, Başkumandan Vekili sıfatile istimalde tamamen sahibi salahiyettardılar. Ortada bir kelime farkı kalıyor. Yani hakimiyeti milliyeyi, kudreti milliyeyi efradı millette saklamak istiyorum. Onun Başkumandanlığı altında Millet işini gördürmek istiyorum. Nasıl ki bir hat komiseri bir milleti (Gürültüler) Bu bundan ibarettir ve bu bir tabir farkıdır ve benim kendi kanaatımdır.

REİS — Müsaade buyurun arkadaş arasında böyle olmaz. (Gürültüler)

Rica ederim arkadaşlar, sükuneti muhafaza edelim.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — Efendim Salahaddin Bey biraderimiz bazı mütalaar beyanlar ettiler.

(İki satır yoktur.) (1)

Bunlardan birincisi; Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi veya Başkumandan Vekili sıfatile ifayı vazife etsin. Bendeniz zannediyorum ki, bu teklifi karargâh teşkilinden ibarettir, ki bu zaten mevcuttur. Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi olan zat Şark cephesinin, garp cephesinin her tarafına gider, idarei harekât eder. (Başkumandan) (2) burada oturur ve buradan

(1) Ana zabıttaki not.

(2) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi.

(idare eder diye bir şey olamaz. Ben, müstemirren) (1) İsmet Paşanın karargâhına mı gidip oturacağım? Belki daha geri gideceğim. Maksud harekâtın mesuliyetini üzerine alıp, harekâtı sevk ve idaredir.

Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Paşa Hazretleri ahvali umumiyeden Heyeti Celilenize karşı mesuldür. Yani Paşa Hazretleri harekâtın, harekâtı umumiyenin en iyi surette sevkü idaresinden zaten mesuldür ve bu hususta Heyeti Celileniz tarafından kendisine salahiyet de verilmiştir. Onun karargâhı da vardır, teşkilâtı da vardır. Harekâtı da sebesttir. Binaenaleyh bir şekil yoktur. Eğer bana Başkumandan demekle, mukayyet olarak ifayı vazife ettirmek istiyorsanız, bundan hiç bir faide memul değildir. Çünkü Paşa Hazretleri belâğan mabelâğ zaten yapmaktadır. Bunun için bendeniz kabul ediyorum, birinci şekil mevcut değil ve söylenen şey ancak bununla olur. Siyasi bir tedbir mahiyetindedir. Eğer benim Başkumandanlığımı ilan etmek siyasi bir tedbir ise, burada geçeden beri ceryan eden müzakerat ve münakaşat çok mahzurlu olabilir. Bu vaziyette daha siyasi bir tedbir düşünülebilir. Demek bunda da bir faide yoktur. Her şey eskisi gibi diyecekler ve Ordu üzerinde, dahilde ve millet üzerinde bu tesir hasil olacak. Biz bunlardan da sarfı nazar edelim. Ama, üç beş gün sonra bu tayinin farkı nedir diye halk soracaktır. Bu tayin benim şahsıma teveccüh edecek ise böyle şey olmaz. O halde üç gün devam edebilecek olan maneviyattan sonra, Beyefendinin buyurdukları mütalaa vârittir. Hakiki Başkumandan, Meclisi Âlinin kendisidir, şahsiyeti maneviyesidir. Beinaenaleyh olsa olsa buna vekâleten ifayı vazife olabilir. Şeklinde mütalaa edilmektedir. Bu takdirde.) (2) Bu tayin olmasa da bunları ben kemali sürurla kabul ederim.

Ben Başkumandan Vekili Mustafa Kemal Paşa diye bir imza atarsam, zannediyorum ki, pek fena tesir hasil edecektir. Bizim telakkimizi herkese anlatmanın imkânı yoktur. Yine asıl, Meclisin şahsiyeti maneviyesidir, falan diye bunu etraflıca izah etmek müşkil bir şeydir. Bunun için öteden beri mevcut ve maruf olan bir şekil vâridi hatırım olmuştur.. bir çok taraflardan tenkidata ve muhakemata meydan verecektir. Onun için bendeniz Vekil sıfatını muvafık görmüyorum. Memur olsun. Zaten takdim ettiğim projede «memurin» kaydı vardır. (Baskuman-

danlığın) (1) Meclisin şahsiyeti maneviyesinde olduğunu birinci madde de tasrih etmiş ve bu madde içinde «memurin» mezkûrdur.

Salâhiyet meselesine gelince: Ben bu teklifatımla Meclisi Âlinizden fazla bir şey talep ettiğime kani değilim. Salâhaddin Bey bu kayıt fazladır buyurdular. Halbuki ben bunu kendi telakki ve tefsirleri gibi telakki edemem. Binaenaleyh Başkumandan Vekili, Paşahın Vekilidir; Zatı Şahanenin Vekilidir. Başkumandan Zatı Şahanedir. Başkumandan vekili demek Zatı Şahanenin vekili demektir. Başkumandan vekili Zatı Şahanenin (vekili ise,) (2) ben de aynı şeyi sizden istiyeceğim. (Baskumandan Vekili) (3) bilcümle kuvayı berriye ve bahriyenin Başkumandan vekilidir. Bütün o salahiyeti bana vereceksiniz. Hem ben Başkumandan olacağım.. Meclisi Âlinin Başkumandanı olmak noktaî nazarından ben ancak o zaman Meclisi Âliniz namına ifayı vazife edebilirim. ve mes'uliyeti daima göz önüne alarak ifayı vazife etmektedir. Yeni bir tedbir yapmağa lüzum yoktur. Zaten Beyefendi buyuruyorlar ki, her halde tetkik buyurmuşlardır. Diğer rüfekasile beraber heyecana düşmelerine lüzum yoktur. Ben de tabii aynı kanaattayım. Büyük bir tehlike vardır; fakat büyük bir felaket başımıza gelmiş değildir. Üzerinden gelmektedir. Buna bir çare olarak ben öyle düşünmüş idim. Bir cihet vardır: Düşman behemal Ankaramın garbinde mağlup edilmelidir ve tabii biz kuvvetimizle bu gayeyi temine ve istihsal etmeğe çalışacağız ve çalışıyoruz ve behemahal orada olmasa dahî (düşmanı vatanımızdan kovacağız. Bu kudret ve imkâna da malikiz.) (4) Ben zannediyorum ki bunu hiç kimse inkâr edemez. Fevkalade tedbir ittihaz edelim, dediğiniz zaman.. Binaenaleyh vaziyeti fevkalade görerek Reisi Başkumandanlık mevkiine geçirirsiniz..

Zannederim, bazı arkadaşlar harp muntıkasından bahsetti. Benim salahiyetim her yerde cari olduğu için ve cari olacağı için mahdud bir harp muntıkası yoktur. Salahiyetim, bütün memlekete cari olacaktır. Binaenaleyh benim en çok.. Hariçte görenler Meclis azalarının her birinin.. Bir an evvel müsbet veya menfi bir karar ittihaz buyurursanız (çok mâfi bir hareket olur. Çünkü müzakerat esnasında sarf edilen öyle) (5) kelime görüyorum ki harice karşı gaver tehlikelidir.

(1, 2,) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

(1, 2, 3, 4, 5,) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. (M. Ünver

Hatta bendeniz bunu yazarken evvela şu hatırıma geldi: Türkiye Büyük Millet Meclisi şöyledir, böyledir, hukuku masundur, mukadderatı millete bizzat vaziyettir. (Gürültüler) Beyefendi Hazretlerinin hatırlamıyorum, bir arkadaşım bana söyledi. Bendeniz şüphelendim beyefendiden sordum. Yozgat'ta isyan çıkabilir mi diye sordum. Yani burada gelip casusun bırakmış olduğu beş on kâğıt Meclise tesir eylediği gibi mahalline de tesir etmiştir. Meclisin burada olduğunu ve burada olacağını ve memleketi sonuna kadar müdafaaya çalışacağından emin olduğunu bir beyanname ile bütün memlekete ilan etmelidir. Yahut bir heyecan geçirdiğini, korktuğunu anlatarak değil milletin metanetini takviye ederek, milletin vazifesini de kendisine irae etmelidir. Biz Meclisin Ankara'da kalması hususunu Orduda hiç bahsetmedik. Bakıtkıki vaziyete, bunu söyleyecek olursak, biz, haini vatan mevkiine düşeceğiz. Binaenaleyh biz yalnız zabitanımızın müstah olmaları için, efradı ailelerinden muhtaç ilanlarına muavenet edilmekte olduğunu, her hangi bir vaziyette ailelerinin müreffeh geri çekildiğini söyledim. Bazı adresler verdiler, ki Eskişehir'den, Bilecik'ten gelen ailelerin buraya geldiği halde istasyon ambarlarında bulunduğunu söylediler. Kendilerine gidip takip edeceğimi söyledim. Öyle bir şey varsa tabii arkadaşlarımızın ferden ferda her Ordu efradının ihtiyacına... gerek elyevm vazife başında bulunan arkadaşların ihtiyacına koşacağını beyan ile siz yalnız vatani kurtarmaya koşun, dedim. Sizlerin ihtiyaçlarını karşılamak geride bulunan hepimizin borcudur, biz yapacağız. Binaenaleyh böyle bir şey varsa Müdafaai Milliye Vekâleti de (bunların hizmetine koşacak) (1) terfilerine çalışacaktır, dedim. Bize bazı kumandanlar, ihtimal bazı duyguları üzerine, karargâhta içtimanı söylediler. Biz dedik ki mebusluk askerlik söylememekte Binaenaleyh biz size ayakbağı oluruz. Buraya gelmek doğru değildir. Meclis yine Ankara'da vazifesini yapar. Sonra kumandan paşa söyledi, ki Meclis benim on kilometre arkamda olmalıdır. Bununla demek istedi ki, Meclis Ankara'da kalır. Biz de Meclisin gitmek kararı olmadığını ve daima Ankara'da bulunacağını söyledik. Efendiler hepimizi faaliyete götürecek esbabı ihzara (gayret sarfetmek mecburiyetindeyiz. Bu hususları) (2) Salâhattin Beyefendi de söyleyecek. Binaenaleyh Reis Paşa Hazretlerine rica ederiz ki; evvela kendileri şimdiye kadar başladıkları bu işi (büyük bir hassasiyetle sonuna

kadar götürsünler. Çünkü) (1) zaferi katyi tetevvüç edecek en salâhiyettar zat kendileridir. Bu işin başına geçsinler. Bütün arkadaşlarımız hangimize vazife düşerse hepimiz de aynı suretle çalışalım. Meclisin burada nisabı ekseriyet Kanununu bersabık tahih edelim. Diğer arkadaşlarımızı gönderelim. Hangi... (Yevmiye yok sadaları) Yalnız vesaiti nakliyelerini temin edelim, o kadar. O suretle hangi hizmet bize düşecekse çalışalım. Hem şahsi düşünce varsa ve kaldıysa, hem kendi şahsımızı, kendi haysiyet ve şerefimizi kurtaralım ve hem de şu memleketi, şu milleti şu felâketten az zamanda kurtaralım. Benim kanaatime göre vaziyetimiz, netice itibariyle itimadımız az çok sarsılacaktır. Neticeye itimadımızın azı kalmıştır. Söylenmesini istemiyorum. Söylenmeden, söylenmemesi daha iyidir. Biz böyle zayıf vaziyete düşünce İtalyanlar, Fransızlar bize dirsek göstermeyecekler mi, İngilizler bundan istifade ederlerse buna ne yapalım Bolu'ya Fransızlardan on nefer gelirse halk karşı koymaz. Haydi Yunanla uğraşyoruz. Fakat İngilizden beş on nefer oraya büyük bir ordu gönderemeyeceğini bizim için anlamak müşküldür. Benim kanaatime bu iş onbeş günde nihayet bulmalıdır ve şunu bilmeliyiz ki askerlerimiz Yunanı çok tepelenmiştir, askerimiz çok kahramanlık göstermiştir. Gırtlak gırtlak askerimiz harbetmiştir Salâhiyettar bir zat dedi ki, Çanakkale'de bulundum, bütün Harbi Umuminin safahatında bulundum. Bu harp hepsinden müthişti. Yapılan harplerde askerinin gösterdiği celadetler fevkaladedir. Bir kaç nefer bir grup kurtarmıştır. Köyünden ayrılırken... o tek nefer kaçardı. Eğer o tek nefer kaçsaydı bütün grup efradıyla, kumandanıyla mahvolmak tehlikesinde iken bir nefer bunu kurtarmıştır. Her şeyden evvel vatanım demiştir ve o grubu tamamen kurtarmıştır.

BİR MEBUS — Mütavassıt bir devreye ait teşkilât ikmal edildikten sonra mukarreratın bütün Heyeti Vekilece kabulü lâzımdır. Sonra Gönüllü müfrezeleri teşkili hakkında yalnız Erkânı Harbiye Umumiye Reisi ittihazı karar eyleyecektir. Ben Gönüllü müfrezeleri teşkil edeceğim. Yahut bundan büyük bir faide hasıl olmadığı tecrübelerle sabit oldu, lağvedeceğim. Bu suretle esbabı mucibe beyanından sonra bütün müdafaai Milliye Vekâletinin, Erkânı Harbiye Umumiye Riyasetinin bu husustaki mukarreratını tatbik ve Hükümetin emriyle teessüs etmiş kитаat varsa, ayrıca, askerler toplatarsa bunların ih-

(1, 2) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

(1) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

tiyacını derakap tatmin ve Hükümetin malûmatı olmaksızın... İşte bu suretle efendiler, muhtelif mahallerde bulunduğumuz vaziyeti takviye edecek kuvvetler ihzar edilecektir. Biz bugün elan daha katı bir surette Ordu işesi ile menabî işe teminiyle uğraşacağız. Menafî varidata elan vazîyed etmemekliğimizden bu hal neşet etmiştir. Fakat bunun da günü gelecektir. Heyeti Âliyenizden rica edilecektir. Yalnız vazâfî Hükümete müdahale edilmemek için bir intizam vazedilirse emin olunuz ki, muvaffakiyet muhakak olacaktır.

BİR MEBUS — Efendiler, arkadaşlardan bazıları mahallî idareler yapmamak için memleketin teşkilâtı umumiyesini büsbütün ahali üzerine vermemek lüzumundan bahsettiler. Efendiler, bendeniz bu itiraza mahal görmüyorum. Siz milletin vekillerisiniz. Siz burada millet olarak mevzu bahis olduğunuz halde bizi tenkit edebilirsiniz. Binaenaleyh doğrudan doğruya bu milletin eline veriliyor demek değildir. Müdafaa muntazam Ordunun elindedir. Vilâyet Meclislerine böyle bir salâhiyet veriyorsunuz. Bunu katiyen hiç bir yerde göremeyeceksiniz. Ordu kuvveti daima vahdeti istilzam eder. O faaliyetler ise tefriki vazâfî icabeder ve mihtelif mahallerde parça parça bulunan kuvvetlerle hiç bir netice çıkmaz.

İşte Müdafaa Hukuk cemiyetlerinin muhtelif surette idare etmeleri için teşkilâta atfı ehemmiyet ediyorsunuz. En muvafık teşkilâtı yapalım. Fakat efendiler, mesele teşkilâta değildir, adam meselesidir ve bu memleketi düzelterek bir tarzda başka bir şekil koyunuz. Demek ki bütün bu haller teşkilâta anarşi olduğundandır. Hükümeti muntazama teşkilî biraz zaman isterse de her halde elzemdir. Fakat bizim muvaffakiyetimiz inzibattadır, intizamdadır. Başka türlü müdafaa edilmez.

HULUSÎ BEY (Afyon Karahisar) — Bir sual soracağım. İki yerde buyruluyor ki, millet biziz, biz düzeltereğiz, fakat düzeltmek için en samimi cevabı vermiyorsunuz.

A. FERİD BEY (Maliye Vekili) — Yalnız bu tarzda umumî surette tevcihi hitap doğru değildir. Geçende zâtı âliniz aynı suali irat buyurduğunuz halde cevabında bulunamadınız.

BİR MEBUS — Efendi, şimdi Meclisin vereceği karar... Bu hususta bir karar vermek vermemek meselesidir. Asıl mühim mesele halledilmemiştir. Bu arkadaşlarınız dahil olduğu halde Başkumandanlığa ait hususâtı süratle hazırlamak meselesinden munbaisdir. Reisimiz Mustafa Kemal Paşa Hazretleri gerek

Çanakkale'de ve gerek Sina'da mühim muzafferiyetler kazanmıştır. Fakat Efendiler, Meclis Reisi Başkumandanlıktan çok büyük ve yüksektir. Nerede kaldı ki Mustafa Kemal Paşa; meselâ bir Ahmed, bir Mehmetle mukayese edilsin. Mustafa Kemal Paşanın şahsî maneviyeti çok büyüktür. Valiehilazîm bir Hintli ismi söylendiği zaman salâtı selâm getiriyor. Pek alâ bilirsiniz ki böyle olduğu halde ve Paşanın vaziyetinin sarsılması milletin sarsıntısını icabeder. Temel olmak itibariyle onu da sarsar. Yunan Ordusunun hedefi hiç şüphesiz, Eskişehir değildi. Taarruz plânının gösterdiği vaziyete göre tamamiyle Hükümetin kalpgâhı idi. Ordu ikinci bir muharebeye yüz çevirmek için muntazaman geri çekildi. Elhamdülillah mevcudiyetini pek zayi etmiyerek hattı tabiisini aldı. Binaenaleyh arkadaşlar heyecandan ve histen âri olarak gayet iyi düşününüz. Ve bunu vicdanınızla muhakeme ediniz. Mülâhazatı siyasiye, mülâhazatı askeriyenin icabatı siyasiye ile alâkadar olduğunu düşünmiyelim. Yalnız siyasiyatın mevcut olduğu yerlere daima felâket teveccüh etmiştir. Tarihde emsali çoktur. Binaenaleyh Efendiler, Büyük Millet Meclisi Reisinin bugün Başkumandanlığa tenziline yüreğim razı olmuyor. Kral Kostantinde Yunanlı gavgası için değil tacını kurtarmak için gelmiştir. Başkumandanlığı deruhte etmiştir. Yalnız İzmir'de oturmuştur. Asıl Efendiler, mesele halli fasl edilmemiştir.

REİS — Efendim, tadil teklifleri vardır.

AHMET MUHTAR BEY (İstanbul) — Hüsrev Beyin takririni okuyunuz.

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Atideki teklifi kanununin müstacelen müzakeresini ve tayini esami ile reye vazını teklif eyleriz,

Sinop	Ankara
Rıza Nur	Şemsettin
Ankara	Yozgat
Hilmi	Ahmet
Eskişehir	Diyarbakir
Hüsrev Sami	Hacı Şükrü
Biga	Bursa
Hamdi	Mühiddin
	Trabzon
	Hamdi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık Tevcihi Hakkındaki Kanun

Madde 1. — Millet ve memleketin mukadderatına bilfiil vazîlyedi yegâne kuvveti âliye olan ve

azasından her birinin Kanunu Esasi ve Teşkilâtı Esasiye kanunu ile hukuk, ve masuniyeti teşriyesi tabi-danlığı haiz bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi kuyudu âtiye ile Başkumandanlık vazifesi fiiliyesine kendi Reisi Mustafa Kemal Paşayı memur eylemiştir.

Madde 2. — Başkumandan ordunun maddi ve manevi kuvvetini azami surette tezyid ve sevk ve idaresini bir kat daha tarsin hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin buna müteallik salahiyetini Meclis namına bilfiil istimale mezundur.

Madde 3. — Müşarünileyhebâladaki mevad ile mevdu sıfat ve salâhiyet üç ay müddetle muteberdir. Meclis lüzum gördüğü takdirde bu müddetin inkızasından evvel dahi bu sıfat ve salâhiyeti refedebilir.

Madde 4. — İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Madde 5. — İşbu kanunun icrasına Türkiye Büyük Millet Meclisi memurdur.

BİR MEBUS BEY — Binaenaleyh bu bapta bazı arkadaşlara söz söyletmek lâzımdır.

TUNALI HİLMİ BEY (Bozü) — Ben de söz istiyorum. (Gürültüler)

REİS — Hüsrev Beyin sözü varken diğer arkadaşlara söz vermek nasıl olur? Müsaade buyurunuz efendim müzakerenin kifayetine karar verilmiştir.

MUHİDDİN BAHA BEY (Bursa) — Şimdi Hüsrev Bey iyi bir şey yapmadılar... Bendenizin fikrine en yakın Hoca Taki Efendi söylemiştir.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (Antalya) — Arkadaşlar, Heyeti Vekileden birisi sıfatile söylemiyorum. Antalya mebusu sıfatile söylüyorum. Düünden beri yaptığımız bahiste şimdiye kadar söz alan arkadaşlar bazı takayyüde lüzum görmüş, Meclisin salahiyeti hukukiyesi hakkında beyanatta bulunmuş, Hüsrev Bey bunun olmamasını arzu eden bir tarzda beyanatta bulunmuşlardır. Maddi ve manevi son ağırlık ne varsa, kefenin gözüne koymağa mecburuz. Arkadaşlar, Anadolu'da iki büyük fikir çarpışıyor. Yunan Ordusu da bir fikri temsil ediyor. Biz mücadelelerin akıbeti noktâi nazarından bin kere endişe ile mütehasss olmağa mecburuz. Eğer mücadele Anadolunun falan noktasına kadar gelse iş bitmiştir dersiniz o başka. Bu mücadeleyi zafere isal etmek için topraklarımızdan geri çekildikçe, elimizin altındaki halk ekşildikçe menabii varidatımız tenakus ederse bunu nazarı dikkate almak mecburiyetindeyiz. Arkadaşlar dedim ki, eğer fikri istilânın, fikri fütuhatin

neticesi yeniden yeniyeye kazançlar fikri uyanırsa, müşkilâtın namahdut olması mukabilinde geri dönmek varsa... Felâketlerimiz ne kadar artarsa artsın, bizim fikrimiz katıyyen istiklâldir. O bir istilâ muharebesi yapıyor. Topraklar çoğaltmak, hudutları tevsi etmek muharebesini yapıyor. İki mizaç çarpışıyor. Yunanlıların fikrine, Türkün maksadına bakınız... Üç bin senelik Yunan tarihini alınız. Göreceksiniz ki mâişet Yunanlıları mücadeleye alıştırmıştır. Tarihlerinde isticial fikri vardır. Rumlar aceleye alışkındır. Toprağını ekker, en basit vesaitle istihsal eder ve satır. Asarı sabıkaya sadık isek zafer en müsait şeralitte ancak ve ancak bize mevuttur. Biz diyoruz ki Mustafa Kemal Paşanın şahsı elimizde büyük bir kuvvettir. (Gürültüler) Müsaade buyurunuz efendim, biz diyoruz ki elimizde bir kuvvet vardır. Mustafa Kemal Paşanın şahsı... Bilhassa Hüsrev Bey arkadaşımız Sivas Mebusu Mustafa Taki Efendi bir şey söyledi. Ricatlar devam ettiği takdirde Mustafa Kemal Paşa iş başında buldukça ne yapılabilir?. Muhakkak arkadaşlar, zaruri ve nakabili inkâr bir hakikattir. Biz mücadelemize düşman kuvvetini buraya gaybolduğunu görseydik o zaman bunu nazarı dikkate alırdık. Şahsa bu kadar büyük kıymet ve ehemmiyet atfettiğimiz ordumuzda binlerce misal ile tazim eylediğimiz Reisi Muhteremimiz için eğer bu zamanda terazinin bir kefesine korsak kıymeti anlaşılır. Bu ciddalde büyük ve acı hatıralarımız çoktur. Betbaht olduğumuz günlerde Harbi Umumi bâdirelerini hatırlıyoruz. Zannetmeyiniz yalnız bize aittir. Memleketimiz, ki elli bin felâket görmüştür. Muhaceret ederken, malubiyet görürken Ordularının çekilmesi önünde olmuştur. Milletin tahammülü namahduttur. Bununla oynamak istemiyelim. Bizim için ne mümkünse azami surette yapmağa mecburuz. Çünkü geri çekilme, ricatler tevali ettiği takdirde... Arkadaşlar bendeniz diyorum ki biz mevzi tutmuşuz, bunun için bu mevzin azami surette takviyesi lâzımdır. Meclisin tesiri budur. Memleketimizi idare hususunda bir arkadaşımızı kullanmak yüzde doksan bu vaziyeti vermek esasını kabul etmişizdir. Felâket takip ettiği, ricatler devam ettiği takdirde Meclisinizin selâhiyeti hangi Orduya istinat ederek bize icrayı ahkâm ettirir? Selâhiyetimizin nâfiz olması için Ordumuzun galip olması lâzımdır ve muvaffakiyetimizin en büyük âmillerinden birisi Mustafa Kemal Paşanın şahsında tecellidir. Memleketi, milleti zafere isal etmek için elimizde bulunan en kıymetli kudreti bir terazinin bir gözüne koymalıyız. Arkadaşlar benim fikrim budur ve bunu teklif ediyorum.

(Nebi Zade Hamdi Beyin takriri okundu), (Kâng-
rı Mebusu Tevfik Efendinin takriri okundu), (Karesi
Mebusu Vehbi Beyin takriri okundu), (Yozgat Me-
busu Süleyman Sırrı Beyin takriri okundu), (Karesi
Mebusu İbrahim Beyin takriri okundu), (Kütahya
Mebusu Cemil Beyin takriri okundu), (Salahaddin
Beyin iki teklifinden biri okundu), (Erzurum Salih
Efendinin takriri okundu).

SALİH EFENDİ (Erzurum) — Teklifimi izah
edeceğim. (Şiddetli gürültüler)

REİS — Takrirleri reye koyacağım. Bilahare ta-
yini esami takririni okuyacağım. (Durak Beyin tak-
ririni okundu), (Nazara alınmadı) (Karasi Mebusu Veh-
bi Beyin takririni okundu.)

REİS — Nazarı itibare alanlar lütfen ellerini kal-
dırsın.. Reddedildi.

(Kütahya Mebusu Cemil Beyin takririni okundu)

REİS — Nazarı dikkate alanlar ellerini kaldırsın.
Nazarı dikkate alınmadı.

(Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Beyin takririni
okundu) Reddedildi.

(Hüsrev Beyin takririni okundu) Reddedildi.

(Salih Efendinin takririni okundu) Reddedildi.

(Nebi Zade Hamdi Beyin takririni ile tashih olu-
nan madde okundu)

REİS — Şimdi efendim ikinci maddeyi réyimize
arz ediyorum. Kabul edenler ellerini kaldırsın... Ka-
bul edilmiştir.

(Üçüncü madde okundu.)

REİS — Kabul edenler.. Ellerini kaldırsın, kabul
edilmiştir.

(Dördüncü madde okundu)

REİS — Kabul edenler, ellerini kaldırsın. Kabul
edilmiştir.

Şimdi bunları tayini esami ile reye koyacağım.
(Tayini esami ile reyler toplanmağa başlandı.)

İkinci Celse

REİS : Reisisanı Dr. Adnan Bey efendi, Mustafa Kemal Paşa

KÂTİPLER :

REİS — Celseyi açıyorum. Söz Mustafa Kemal
Paşa Hazretlerininindir. Buyurunuz efendim.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — Muhte-
rem arkadaşlar; Başkumandanlık teklifi karşısında
Heyeti Âliyenize bir esas olmak üzere arzettiğim tak-
ririn münakaşasından mülhem olduğum bazı nokta-
lar vardır; onları huzuru âlinizde tasrih etmek isti-
yorum. Telekkiyatında aldanmıyorsam Meclisi Âliyi
tereddüde sevkeden nokta, hukuku teşriye ve icraiye-
sini bir zata tevdi etmiş olmaktan tevellüt edecek
mahazirdir. Meclisin bu noktayı büyük bir hassasi-
yet ve ciddiyetle nazarı dikkate almasından ben şah-
san fevkalâde memnunum. Çünkü hiç birimizin şahsı
mevzuubahs değildir. Fakat şahıslar mevzuubahs olun-
ca bu Meclisi Âliyi teşkil eden zevattan ben de bir
fert olmam itibarile, benim için dahi her hangi bir
salahiyeti, kanunî ve meşru bir sıfatı haiz olabilmem
mutfalka Meclisi Âlinin mevcudiyetine vâbestedir.
Meclisin mevcudiyeti herhangi bir şekil ve surette dü-
çarı taarruz olursa ona intisapla haiz bulunduğum

biçümle evsaf ve salâhiyat tabii kendiliğinden mün-
defi olur ve bundan sonra yapılacak işler bittabi mil-
letin arzusuna ve iradesine temas etmez ve bittabi mil-
letçe muta olmaz. Binaenaleyh zatı âlinizce mucibi
endişe olan nokta benim esasen mahfuziyeti için vak-
fı hayat etmek mecburiyetinde olduğum bir nokta-
dır. Onun için ben de, bu noktanın yapılacak me-
vaddı kanuniyede musarraf olmasını ehemmiyetle
düşündüm.

Diğer bir nokta daha vardır. Herhangi birimizde
böyle bir salâhiyet verirsek, o zat bu salâhiyetine
istinaden âzayı kiramdan herhangi biri hakkında key-
fi, örfi, muamele yapabilir mi? Bittabi bu da vâridi
hatır olamaz. Fakat bunu da ref'edecek kaydü şartı
nazarı itibare almak lâzımdır.

Şimdi müsaade buyurursanız, geceki takririmi ba-
zı maddeler halinde bir proje olarak Heyeti Âliyeni-
ze takdim ediyorum. Onun üzerinde müzakere ve
münakaşa yapılabilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık Tevcihine Dair Kanun

Madde 1. — Millet ve memleketin mukadderatına bilfiil vazruilyed yegâne kuvveti âliye olan ve azasından her birinin Kanunu Esasi ve Teşkilâtı Esasiye Kanunıyla hukuk ve masuniyeti teşriiyesi tabiatıyla mahfuz ve şahsiyeti maneviyesi Başkumandanlığı haiz bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi kuyudu âtiye ile Başkumandanlık vazifei fiiliyesine kendi reisi Mustafa Kemal Paşayı memur eylemiştir.

EMİN BEY (Eskişehir) — Efendim; bendeniz Meclisi Âlinin salâhiyetini Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine vermekte bir beis görmüyorum. Memlekette diktatör olabilmek ve memleketin bütün kuvvetini ele alabilmek için.

Başka türlü memlekette zulüm ile payidar olunaçağma kani değilim. Memleketi Yunandan, düşmandan kurtarıp ta böyle bir müddet için kendisi diktatör olarak icrayı faaliyet ederse, ben bunda memleket için fayda mülâhaza ederim. Hatta bendeniz, Padişahlıktan yüksek bir makam olsa dahî veririm. Her halde, şahsî hayatımızda bir vahdeti idarenin gösterdiği metanete göre, tecrübemize göre hareket ediyoruz ve bu işlerde de vahdeti idaremizi Reisimiz Paşa Hazretlerine tevdi ediyoruz. Bu kadar büyük mesuliyetin kendilerine tahmilinin, kendisine çok daha büyük faaliyete sevkedeceğine kaniim. Hatta bu açık sebebe Paşa Hazretlerinin ehemmiyet vermediğine inanıyorum. Bu sefer inşallah hayırlı olur. Cenabı Hak'tan muvaffakiyet dilerim.

MUSTAFA BEY (Tokad) — Aldandın.

EMİN BEY (Eskişehir) — İnşallah aldanmamış olayım da aksini görelim.

Sânîyen, bu işde başka mahzur yoktur, olsa olsa Paşa Hazretleri yalnız kaldığı...

Tekâlifi harbiye usulile alınacak eşyada ve bazı taraflarda sulüstimal olabilir. İstirham ederim ki gayet iyi adamlar intihap buyurlarlarsa bu iş de üç günde halledilir.

MUSTAFA DURAK BEY (Erzurum) — Efendiler, dünden beri müzakeremiz iki mesele üzerine ceryan ediyor. Biri Başkumandanlık, diğer salâhiyet meselesidir. Arkadaşlarımızdan bir kısmı dünkü gün biraz asabiyet gösterdiler. Bu gibi mesailde asabiyet göstermek doğru değildir. Çünkü pek mühimdir. Bu meselelerin üzerinde iki, üç gün de oynasak yeridir. (Zamanın müsaadesi yoktur sesleri) Rica ederim sükût buyurunuz, içtihadımı söylemekliğime müsaade bu-

yurunuz. Bu meselede herkesin kendisine göre bir düşüncesi vardır. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri şu kürsüden dediler ki, Meclisin hayatını muhafaza benim vakfı hayat etmek mecburiyetinde bulunduğum bir noktadır.) (1)

Bu hususta gösterdiği incelliğe ben memnun oldum. Biz de kendilerinden zaten bunu bekliyorduk ve bendeniz ciddi olarak tahmin ediyordum ki Paşa Hazretleri bu gibi beyanatta bulunacaklar. Tahminim gibi çıktı. Bunda emnin olunuz ki bir fazlalık hissetmiyorum. Ancak rica ederim, bendeniz bir misal söyleyeceğim. Fakat af buyurun bendeniz yirmi iki senedir komiteciyim. Hapisanelere girdim, dayak yedim, her şey yedim, rica ederim bunu bir mesete için söylemiyorum. Fakat her halde bu gibi mesaili ne kadar ince düşünürsek o kadar menfaatomıza muvafıktır. Paşa Hazretlerinin dün akşam Heyeti Âliyenize vermiş olduğu teklif mühim bir surette bulunuyordu. Doğrusu tefsire muhtaç idi. Hepimizin gönlüne bazı şeyler geliyordu. Bugün anlaşılıyor ki Paşa Hazretleri bir dereceye kadar tefsir buyurdular.

Bu maddelerin içinde bazı şeyleri elemek istiyorum. Başkumandanlık vazifesi için bendeniz bir şey söylemiyeceğim. Bunu Paşa Hazretleri deruhte ettikleri vakit zaten erkânı askeriyemiz içinde kendileri en yüksek kumandanlarımızdan olduğu için milletin ve askerinin itimadı artacaktır. Buna katıyyen şüphe etmiyorum. Muvaffakiyet Allahtandır. Yalnız hatırıma bir şey geldi. Bendeniz bir teklif dermiyan edeceğim, bilmem kabul buyrulur mu? (Paşa Hazretlerine unvan olarak yalnız Başkumandan değil) (2) Millet Başkumandanı diyelim, bu ünvanı verelim. Bendeniz böyle teklif ediyorum.

İkincisi; salâhiyet meselesine gelince : Birinci maddede (Yegâne kuvveti âliye olan ve âzayı kirandan her birinin hukuk ve mesuliyeti teşriiyesi tabiatile mahfuz bulunan) deniliyor. Halbuki Meclisin salâhiyeti yalnız teşriî değildir, icradîdir de. Binaenaleyh buraya, icraf kelimesinin ilâvesini teklif ediyorum. Bu birinci madde için başka söz söylemiyeceğim. Onu da başka suretle... Çünkü biz bundan bir buçuk sene evvelerü ederek o suretle tahvil etmiyiz. Bir buçuk sene evvel Misakı Müllinin etrafında toplandığımız zaman, davamız lâfta değil, yazıda değildi. Bizim en büyük davamız sebattır. Bu davayı lâfta değil, kılıçla, topkla hallededeceğiz. Yani bu mesele bir Ordu meselesidir. Düşmanlarımızı karşı dava-

(1, 2.) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver.

mızı Ordu ile halledeceğiz. Elimizde Ordumuz olmazsa yapacağımız hiç bir şey yoktur. O halde Orduyu takviye etmek lâzımdır.

Bunun için de salâhiyet vermek lâzım geliyor. Meselâ Paşa Hazretleri burada buyurdular ki, icabında İstiklâl Mahkemelerine buradan aza alır ve gönderirim. Fakat bendeniz öyle zannediyorum ki, diyecekler ki filan yere gideceksin, İstiklâl Mahkemesi azası olarak gideceksin. İhtimal ki bendeniz oraya gidemeyeceğim. Bendenizi cebren gönderecekler mi yahut gitmezsem kendi salâhiyetimi istimal edecek miyim? Sonra bendeniz zannediyorum ki, Büyük Millet Meclisinden her hangi bir yere lâzım gelenleri göndermek Meclisin salâhiyeti cümlesinden ise de; Büyük Millet Meclisi intihap etmesin, ben göndereyim buyurlurlarsa bunun için bendeniz zannediyorum ki ordunun maddî ve manevî kuvvetini tezyit ve tarsişin hususunda salâhiyetimiz az kalıyor. Bunu da rica ediyorum, bir dereceye kadar tefsir buyursunlar.

SUAT BEY (Kastamonu) — Reis Bey bunlar maddelere aittir.

REİS — Efendim, heyeti umumiyesi maddelerle beraberdir.

ŞEREF BEY (Edirne) — Paşa Hazretlerinin akşam Meclisi Âliye verdiği ve arkadaşların üzerinde bir çok münakaşa ettiği esas bu şekilde değildi. Bendenizin ikrakım Paşa Hazretleri yalnız ordunun sevk ve idaresi hususunda Meclisin haiz olduğu salâhiyetin kendisine tevdiinden ibaret kalmıştır ve o noktayı müdafaa etmişti. Bilâhare Meclisi Âlide gösterilen asabiyet nazarı dikkatimi celbetti. Teklifi tedkük ettim, gördüm ki Meclis bihakkin asabiyet gösteriyor. Çünkü Hâkimiyeti Milliyeyi temsil eden Meclisi Âli kendi kudretinden hiç bir şeyi esasen ve bittabi vermek kudretini haiz değildir. Zira müvekkilfer bizi tevkiil ettikleri vakt vermiş oldukları vekâletnamei lâ-yotezelzel öyle bir vekâletnamedir ki hatta vekâleti devriye dahi değildir. Onun fevkindedir. Demek ki öyle bir şey ki inisal kabul etmez. Bunun şekli hukukisine gelince, Kanunu Esasimizde mevcut olan masuniyet meselesi öyle bir esastır ki onu ref ettiğiniz dakikada teşriyet hayatı yok demektir. Binaenaleyh Meclis burayı teemmül ile istiklâli memleket ve milleti kurtarmak için toplanmış ise hakkı hâkimiyetini başkasına veremez. Buna imkân yoktur. Meclis hakkını meşruti bir dairede müdafaa için toplanmıştır. Şu halde hiç birimiz bir hakkı tabiri hukukisile, hakkı hâkimiyetinizi veremezsiniz, buna imkân yoktur, kabul değildir. Fakat hadîsat biri birini veli ederek öyle

bir had devreye gelmiştir. Bu gün iki yüz kilometre ötede bir düşman var. Onun karşısında Meclisi Âli bir tedbiri katî ve şadid almak mecburiyetindedir ve kâffenizin bildiği veçhile, ordunun ve milletin sevk ve idaresi bize tevdi edildiği için tabiatile ordunun Başkumandanlığı, yani ordunun doğrudan doğruya idaresi bize mevdu olduğundan şu halde Meclis şu vaziyeti askeriyeyi görünce istiyor ki bu vaziyeti daha ziyade kuvvetleştirsin. Ordunun başına çelik bir el ve görür bir göz, işler bir dimağ koysun. Yalnız bu Meclisi Âlinin kanun şeklinde yapacağı şeyi bir daha ve tamamile tekrar etmesi Kanunu Esasi daire-sinde olduğu gibi Paşa Hazretlerinin de taammile fikirlerine mütâbik olduğuna kaniim. Yegâne kuvveti âliye olan Meclisin kuvvei teşriyeyi tabiatile değil, kanunen mahfuzdur. Bu katî ve mantıkidir. Bu masuniyeti şahsiye ve maneviyeyi haiz olan Meclis kuyudatı âliye ile Başkumandanlığı kendi Reisi olan zata vermekle hayatı meşrutiyete girmiştir. Fakat millet teşrii vazifesini kimseye veremez. Maddeye «Kanunu Esasi ile kavanini mevzua dairesinde ifasının» ilâvesini teklif ederim. Çünkü burada iki mütalaa vardır. Efendiler, milletin kuvvei âliyesi denilen Meclisi Âlidir ve onun başında Hükümdardır. Milleti temsil eden kuvvet heyeti teşriyedir. Milletler daima Hükümdar ile çarpışmıştır. Milletlerin Hükümdarlara verdiği Kanunu Esasi deniler şeyler... Büyük Millet Meclisi Teşkilâtı Esasiye Kanunu yapmış, Hükümdarı atmış, hakkı hâkimiyeti eline almış ve iradei milliyenin hâkim olduğunu isbat etmiş. Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini Başkumandan yaptığımız gün ben idarei örffiye ilân edeceğim derse hakkıdır. Verdiğiniz salâhiyete istinaden idarei örffiye ilân edince her kanun susar. Kavanini mülkiye ve kavanini mevzuatın kâffesi susunca... Şimdi idarei örffiye ilânı hakkına Paşaya tevdi ediyor muyuz? Öyle ise Kanunu Esasi şartını koymak lâzımdır. Bu kaydı koyduktan sonra bunun ikinci şekline nakli kelâm edeceğim. Bendeniz bundan hiç bir endişe duymuyorum. Tabiidir. Dünyada Başkumandan olmak üzere düşmanı atmak şartile şu belayı başımızdan atacağına iman ettiğim Paşa Hazretleri, tabiidir ki, milletin bütün maddî ve manevî kuvvetinden istifade edecektir. Etmezse başka türlü sevk ve idare edemez. Yalnız taarruz eden bir nokta vardır. O da hâkimiyeti milliyeye mugayir bir hadîse meydana gelmesin. Arzuyu umumî de budur. Paşanın da arzusu budur. Mademki iki tarafın kemali samimiyette bu ciheti halletmesi lâzımdır. Şu arzettiğim kuyudun yani «Kanunu Esasi ve kavanini mevzuat ahkâmına muvafık olmak şartile» kaydının

ilâvesini rica ediyorum. Bundan sonra arkadaşlarımızın meselâ Tekâlifî harbiye usulile yapacak.

BİR MEBUS BEY — Efendiler içinizden bir çoğu görmüştür. Allah kimseye göstermesin. Benim kâinatı bir tek evladım var. Kız olmak üzere on altı aydır hapishanededir. Binaenaleyh fecayii biliyorum. Papulas başında çorba pişireceğine Paşa Hazretlerinin ayağı altında kalmaya razıyım. Paşa gibi zeki yaratılmış bir zat bittabi muhakeme eder ki, bu Meclise rehber olan ve toplıyan kendileridir. Paşa da kuvveti bizzat Meclisten almışlardır. Vicdanı umumiye ve dehayı millimize mihrak olmuşlardır. Paşa kuvveti bizzat Meclisten alıyor. Millî ordu Meclisin ordusudur. Meclis kendi reisini başına kumandan yapıyor. Onu her hususta takyid etmek doğru değildir. Son harbin yani muntazam ric'atın vukuu ile her gün asabileştik. Öyle değil mi? Müdafaa-i Milliye Vekilinin salâhiyetini bana veriniz ve siz gidiniz demiyor. Paşa Hazretleri yarin ordunun başına geçtiği zaman eminim ki kendi...

Sonra Durak Beyefendinin itiraz buyurdıkları bir şey vardır ki Şeref Bey izah ettiler. Paşa buradan siz kalkınız, filan yere gidiniz derse efendim, Paşa salâhiyeti bana veriniz, siz gidiniz demiyor. Bu salâhiyeti haiz değildir. Meclisin Heyeti Umumiyesi salâhiyeti icraiyeyi haizdir. Eğer fevkalâde bir şey yapmak istiyorsanız bu kadar kuyud ile bu mümkün olmaz.

Sonra; Durak Beyefendinin itiraz buyurdıkları bir şey vardır ki Şeref Bey izah ettiler. Azayı kıramdan her biri münferiden salâhiyeti icraiyeyi haiz değildir. Meclisin Heyeti Umumiyesi salâhiyeti icraiyeyi haizdir. Her kes icraata karışamaz. Onun içindir ki Heyeti Vekile intihap etmişiz.

MUSTAFA DURAK BEY — Zaten ben şahsi icraiye den bahsetmiştim.

BİR MEBUS BEY (Devamla) — Yoksa Meclise matuf olan noktaları bir şahıs istimal edemez. Meclisin sıfat ve salâhiyeti teşriye ve icraiyesi mahfuzdur. Fakat münferiden, ayrı ayrı kulanılmaz.

RİZA NUR BEY — Efendim dün Paşa Hazretlerinin takrirlerini dinlediğim vakitte Meclisin hukuk ve salâhiyetinin bir kısmını terk etmesi teklifi karşısında ben fevkalâde hali heyecan içinde kaldım. Hatta başımı felan kaşımışım. Bana sonra söylediler. Fevkalâde bir vaka huzurunda olduğumu gayri ihtiyari olarak hareketimde göstermişim. Hakikaten şimdiye kadar hayatı meşruiyetimde, hayatı teşriyemide bu kadar mühim bir vaka ve teklif huzurunda kal-

mamışım. Bu teklifi tahlil ettiğim vakitte görüyordum ki hukuku milletî bir şahıs eline veriyoruz. O hukuk ki yalnız milletin kendisine aittir. Başka kimseye verilemez ve bu Meclisin elinde emanettir. Emin olunuz tarih huzurunda vazifemizde o kadar tekâsül ediyoruz ki büyük zillet irtikâp ediyoruz. Bence manası düşünülürse biz adeta bir Padişah intihap ediyoruz. Çünkü bir milletin bütün hukuku teşriyesini bir ele tevdi ediyoruz. Halbuki efendiler, tarihî meşruiyetimizi düşünürsek bu millet kan dökerek, inkilâp yaparak, isyan çıkarak hukukunu bir Padişahın elinden almıştır ve bu kadar kıymetlidir ve o takdirdeki şey umumî takrirler ile takdir edilmiştir. Bu da vehametî hüsbütün tezyid ediyor idi. Vakıa ben kanım içinizden hiç bir şahıs onu yapamaz ve bu gün her şey Millet Meclisine istinat etmektedir. Bu Millet Meclisi olmadığı vakitte burada Hükümet de yoktur ve bu dava da bitmiştir. Bu davayı ancak bu Meclisin mevcudiyeti tutuyor ve tutmaktadır ve İnşallah ta yürütecektir. Bendeniz Paşa Hazretlerinin bu salâhiyeti talep etmesindeki hikmeti bir türlü derk ve izah edemiyorum. Orduyu hüsnü idare etmek maksadı mevcuttur ve bu da bittabi salâhiyete muhtaçtır. Evet bu hususta salâhiyeti fevkalâde verilsin. Bunda hiç diyecek yoktur. Tekâlifî harbiye de tarh edebilsin. Zaman fevkalâdedir. Ordunun hali fevkalâdedir. Buna çaresiz olmak lâzımdır, buna hiç diyecek yoktur. Fakat teşriî salâhiyete dokunmak doğru değildir ve bunu istememek lâzım idi ve gayede bunun hiç bir tesiri olmayacağı kanaatındayım. Bu hususta Meclis pek kısıncı davranmıştır ki müzakerata lüzum göstermiştir ve bunda da tarihe karşı hakikaten vazifesini ifa etmiştir ve bunu yapmamak cidden vazifemizde tekâsüldür ve bunu telini icabettirir. Bendeniz arzu ederdim ki salâhiyet ve hukuku teşriyeden hiç bir şey talep edilmesin. Ancak orduyu takviye ve hüsnü idare ve sevki idare için bütün salâhiyetler istensin, bütün salâhiyetler, bütün hukuk talep edilsin ve bunda da bir diyecek yoktur. Paşa Hazretlerinin verdikleri kanun mevadî tarzındaki taleplerinde çünkü takrirlerini daha ziyade tadil ve temdit etmiş olduklarını görüyorum ve bundan cidden memnun ve müteşekkirim. Ancak bunu da kâfi miktarda görmemekteyim. Meselâ bu hususta hukuku meşrua hususunda en ziyade bu Meclisin ve bu Meclisi teşkil eden âzanın masuniyeti meselesi hükümandır. Bu hususa dair sarîh bir şey yoktur. Bu mesele en mühim olan şeydir. Umumi cümleler, ifadeler daima hafîdir. Bu tabirlerin altına çok hususî şeyler saklanabilir ve çok şeyler olabilir. Bu mevad-

dı kanunîyeyi, hukuku teşriîyeyi daha ziyade tadil ve tasrih edecek bir surette tadilî taraftarıyım. De-nebilir ki B. M. Meclisinin tadil ve feshi hariçtir bir kere. Diğer mühim mesele vardır ki, mebusların masunîyeti şahsiyesidir. B. M. Meclisinin masunîyeti ve bir de mebuslarının masunîyeti şahsiyesidir. Çünkü masunîyeti şahsiyeye mâlik olmayan bir mebus hürîyeti kelâma mâlik olmaz, tehdit altında bulundurulmuş olur. O hâzde kanaati vicdaniyesini söyleyemez. Söylemedi mi, o vakit de meşrutîyet yoktur. Onun için en mühim esaslardan olmak üzere bu kaydında; meselâ : Kanunu Esasının (79) ncu maddesile muayyan bir kayıt konmak lâzımdır.

Sonra efendim, diğer bir mesele daha var. Paşa Hazretleri buyurdular ki İstiklâl Mahkemeleri lâzımdır ve bunların süratle icraat yapması lâzımdır. Evet bunun için İstiklâl Mahkemesi göndereceğim, mebusları tayin edeceğim. Halbuki ben demiyorum ki, rica ederim şahıs meselesi mutlaka mevzubahs olacak ve böyle yapacakları muhakkaktır demiyorum. Fakat bizim için bir vazifedir, bunu tahattur ettiriyorum. Böyle bir şeye meydan verilmesin. Meselâ Paşa Hazretleri mebus arkadaşlardan listediklerini tayin eder. Bir İstiklâl Mahkemesini bir yerde teşkil eder. Ama öyle zat tayin eder ki kendi arzularını tamamen ifa eder. İhtimal ki arkadaşların içerisinde böyle arkadaş olmamak ihtimali mevcuttur. İhtimal üzerine söylüyorum. Peki o halde bir adamı da oraya tevdi ederler. Onun için bu kadar salâhiyeti alan zatın mahkeme azası olarak bizzat kendisinin tayin etmesi doğru olamaz.

(Mütebakisi pek ziyade mahlût olduğundan tevhidine imkân olamadığına dair Rıza Efendinin müsveddede şerhi vardır.)

REİS — Efendim Başkumandanlığın Reis Mustafa Kemal Paşaya tevcihine dair olan kanuna 183 arkadaş itayı rey ettiler. 169 rey ile kabul edilmiştir. (Alkışlar) On üç arkadaş muhalif kaldı. Fakat celsei alenîyede bu on üç arkadaşımız, korkarız ki, ademî itimadlarla heyecanlı millîyi tenkis ederler.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — Arkadaşlar Meclisi Âlinin Başkumandanlık vazifesini ifa etmek üzere bendenizi memur buyurduğunuzdan ve

(Kanunun 2, 3, 4, ve 5 nci maddelerinin bir kısmında geçtiği, fakat zabıtlarının bulunamadığı anlaşılmaktadır.) M. Ünver

(Dosyada bulunan bu kısım, müzakeratin seyri nazarı dikkate alınarak konmuştur.)

bu vesile ile izhar olunan itimat ve emniyete tamamen teşekkür ederim ve bütün mevcudiyetimle bu emniyet ve itimada lâyık olduğumu az zamanda göstermeğe, inşaallah, muvaffak olacağım.

Şimdi ittihaz ettiğimiz tedabiri fevkalâdenin mütemmimatından gördüğüm bazı şeyleri Heyeti Âliyenize gayet samimi olarak arzedeceğim. Şimdi ta-karrür ettirirsek ondan sonra celsei alenîyede hal ettiririz. Şimdi size ve Heyeti Vekileye ilk teklifim şu olacaktır. Müdafaa-i Millîye Vekâletine elyevm Dahiliye Vekili bulunan Refet Paşa geçmelidir. Fevzi Paşa Hazretleri münhasıran Erkânı Harbiyeyi Umumiye vazâifile iştigal etmelidir. Ben de Başkumandan sıfatile kendileriyle iştirak ederim. Fakat diğer hususâtı da bir arkadaşımız münhasıran takip etmelidir. Refet Paşa Hazretlerinden de lütfen bunu kabulünü rica ederiz. (Hep rica ederiz sesleri)

Celsei alenîyede karar veririz. Şimdi arkadaşlar Dahiliye Vekili olmak üzere diğer bir zatı tavzif etmek lâzımdır. Yine pek samimi arz ediyorum, Haydar Beyi düşünüyorum. Benim düşünerek vâridi hatırım olan zatı arz ediyorum. Vaktile de namzed gösterilmiştir, reddolunmuştur. Hakkında muhtelif suretlerle kütükal yapılmıştır. O mahzurlar fiiliyatını göstermez, meslekten yetişmiştir. Gerek benim, gerek Heyeti Âliyenizin malumudur. Bu gün için o zatın ifayı vazife edeceğine kanaat ediyorum. Heyeti Âliyeniz içinde bazı arkadaşlarımızın kanaatınca bazı mahzurlar mevcut olsa dahi, bu gün için o mahzurlar fiiliyatını gösteremez. Malum mahzurlarile beraber bu gün için iyidir bu işi faaliyetle yapacağını zan ve tahmin ediyorum. Zatı Âlileri de böyle kabul buyurur iseniz onu da intihap ederiz.

VEHBİ BEY (Karesi) — Hala daireleri vazifesi kalmamıştır.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Devamla) — O halde başka bir zatı münasip görürseniz muvafık olur.

Üçüncü bir şey arzetmek istiyorum. Harice ve dahile karşı gerek Meclis ve gerek Heyeti Vekile çok kuvvetli görünmek lâzımdır. Eğer Heyeti Vekileyi behemahal bazı arkadaşlarla takviye etmek var idi hatır ise, ben çok eminim ki, oradaki arkadaşlarımızın her biri derhal mevkiilerini diğer arkadaşlara tevdi hazır. Şimdi bu anda da olabilir. Bu gün de olabilir. Ben Heyeti Vekileyi teşkil eden arkadaşların hiç birisinin, ben behemahal burada oturacağım, diye ısrar edeceğimi zannetmem. Heyeti Vekileye emniyet ve itimat edelim.

HÜSREV BEY (Trabzon) — Şahıs meselesi mevzu bahis değildir.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Devamla) — Yani behemahal şüphe ve tereddüdünüz varsa bunu dahi yapalım. Artık ufak tefek sebeble Heyeti Vekileyi sarsmıyalım. Mecburiyeti katiye; mahzuru kati olmadıkça hırpalamıyalım. Esasen emniyet buyurabilirsiniz ki Heyet vazifesini bütün mevcudiyetile ifaya çalışmaktadır. Tenkit etmek daha kolaydır, tenkit ederiz. Mahaza lüzum görülürse arkadaşlar bu işe müheyyadır. Yalnız iyi düşünelim, karar verdiğimiz zaman çok düşünelim, çok tenkit etmekle ve bu gibi tekdilatla Hükümeti sarsmıyalım.

Binaenaleyh bunu müteakip celsei aleniyyede yapacak bir kaç şey vardır ve Hüsrev Beyefendinin buyurduğu gibi, ben de Heyeti Âliyeden rica edeceğim ki vekâleten olmak üzere tesbit olacaktır. Bu iş nasıl olsa olacaktır... Hepinizin mütefikkan kararı üzerine bu işi almış oluyorum. Müdafaa-i Milliye Vekâletine, Dahiliye Vekâletine, Haydar Bey geliyor, Fevzi Paşa Hazretleri Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Vekâletini idare ediyor. Mühim bir meseledir ve teveccühatınızla şimdiye kadar olduğu gibi ve belki daha ziyade, inşallah daha fazla çalışacağım.

MUSTAFA DURAK BEY (Erzurum) — Zati Âlîmiz Başkumandanlık vazifesini deruhte etmiş bulunuyorsunuz. Başkumandan, bittabi, vazifesi başından ayrılamaz. Cebeci hastanesinden altmış dört hasta elbisesile kapı dışarı edilmiş... Değirmen aramağa memur olan Reşat Efendi alçıda bulunuyormuş... Bendeniz aldığım haber üzerine arz edeyim. Ben kalben buna muvafakat edemem. Sonra bir şey daha var. Meclisimizde asker arkadaşlarımız vardır, nâfi faaliyetleri olmuştur ve her vakit olabilir. Heyeti Celîlîntiz Ordunun takviye vazâifini bana vermeyince ben arkadaşlarımızın faaliyetinden mahrum kalmak istemem. Ancak buna da bir şekil vermek lâzımdır. Belki kendileriyle görüşülerek hatıra gelen bir şey tesbit edilir.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — Efendim; mamafî ben kendileriyle görüşerek bu şekli tesbit ederim.

FEVZİ PAŞA (Kozan) — Şimdi efendim hükümetin naklini teklif ettiğim sırada mevkîi naklini de arz etmiştim. Zamanı nakli müzakere ile intac edilecektir. Hükümetin naklinin tarihte bir çok emsalleri vardır. ve derhal Kayseriye nakil meselesi

mevzubahs olmadığını arz ederim. Rusya Petresburg'tan Moskova'ya gitti. Almanlar Berlin'den geldi. Biz Ankara'ya geldik, bir çok misaller vardır.

Şimdi efendim bu hükümetin geriye nakli ne manayı ifade eder? Ataletlik ailelerin ve bir zarureti katiye hasıl olduğu zaman hükümetin geriye nakli, harici ve dahili tesirat itibariyle muhtelifdir. Burada müzakere edildiği sırada bu ikisi yekdiğerine karıştırılıyor. Filhakika bir hükümet daima emin ve sâlim görür de bir yerde durursa dahile ve harice karşı olan müsbet tesiratını kabul etmemek mümkün değildir. Esasen biz de, Heyeti Vekilenin, Büyük Millet Meclisinin bugünden itibaren yolcu olmasını istemiyoruz. Fakat harici düşmanlar o hükümetin mevkîini tehlikeye düşürdüğü takdirde hükümette iki şekil hasıl olabilir. Ya o tehlikeyi bertaraf için kendisinde kuvvet görür, orada kalır veya görmez çekilir. Hâreket lüzumunu hissettiği gün, hareket emrini verir. Veyahut düşmanların dediğini kabul eder. Malumuâliniz askerın, orduların hedefi de merkezi hükümettir. Meselâ; biliyorsunuz, büyük muharebede donanma İstanbul'a hücum ediyordu. Ruslar büyük muharebede İstanbul kapılarına Ayastafanos'a geldiler. Sulha icbar etmek için Bulgarlar geldiler. Ne için? Sulha icbar etmek için. Bir milleti sulha icbar etmek için iki usul vardır. Ya merkezi hükümeti işgal suretiyle idareyi mefluç bırakmak veyahut ordusunu limha suretiyle umum milleti sulha icbar etmektir. Bu suret millî tarihin bize gösterdiğine nazaran merkezi hükümete karşı vakî olan tecavüzler kati bir tesir icra etmezler. Nitekim Almanlar Paris'e hücum ettiler, herkes anladı ki bu muharebe üç aylık muharebe değil, bir kaç senelik muharebedir. Bordo demek Fransızların Ogüstü demekti. Fakat Paris, ve diğer birçok vilayetler düşman istilâsı altında kalmasına rağmen, bir şehri kalsa orada Fransa müdafaa edecekti. Malumuâliniz Sırbistan büsbütün istilâ edilmişti. Buna rağmen bu milletler yerlerini ve istiklallerini istirdât ettiler. Bizim hükümetin geriye gitmesinin harice karşı müsbet büyük bir tesiri vardır. Biz Ankara'ya değil, vatana memlekete yapışmışız. Biz millete orduya yapışmışız. Geri çekilmekle harice karşı diyeceğiz ki; Ankara'ya gelmekle, şuraya gelmekle bizi sulha icbar edemezsiniz. Biz, ordumuzla Anadolu'nun göbeğinde sizi mahvetmeğe muktedir olacağız ve sizin dediğinizi kabul etmiyeceğiz. Dahile karşı tabiatıyla daha biraz başkadır. Ordu ile düşman arasında kalan arazi ahalisini birz telaşa kapılacak; işte burası düşman istilâsına ma-

(Dosyada bulunan bu kısım, müzakeratin seyri nazarı dikkate alınarak buraya konmuştur.)

ruz kalacak diye tereddüde düşecektir. Hükümetin emniyeti azalır. Hükümetin dahile çekilmesi filvaki tesir icra eder. Bu zafı izale için, ordunun, gerisinde hükümetin böyle gerilediğini görürse maneviyatı sarsılabilir. Buna karşı bir tedbir olarak, biz düşündük ki, Heyeti Âliyenizden bazı ulema ve zevat buradan intihap olunur, cepheye gider, zabıtana ve askere vesayada bulunur, anlatır ki ancak sizi serbest bırakmak için geriye gidiyoruz. Bu memleketi kurtaracağız. Zannedildiği gibi Eskişehir'e gelmekle hatta bunu malumuâliniz Yunanlılar alır almaz işi bitireceğiz diyorlar buraları almakla iş bitmez, orduyu bitireceksiniz, derler. Böyle bir hareket siyasî ve askerî olan tedabirin üzerine manen tesir icra eder. Bu noktai nazardan hükümet düşündü, taşındı Kayseri'ye nakli münasip gördü.

Gelelim bunun zamanı icrasına. Bugün biz buradan hemen gidelim... Bunu ben de doğru görmüyorum, Efkârı hazırlamak lâzımdır. Bunun için biz orduya bir heyet göndereceğiz, zabitan ve efratla lâıyıkı veçhile tenvir edelim. Buradan sıkıştığı zaman, yani ordu manevrasında serbest kalsın diye bir cenaha çekilecek, burası açık kalacak, belki ordu gidecektir. Fakat öbür vaziyet alındıktan sonra artık sizin burada durmanız doğru değildir. Öyle bir zamanın tahassülü kendini gösterir göstermez sükûneti vekarı muhafaza etmek lâzımdır. Her şey sükûnette liken ve bizim ayağımızı bağlatan nelerden ibaret ise göstereceğimiz bir merkeze götürelim... Şuraya, buraya gider biz kararımızda serbest bırakacak zayıflar. Ondan sonra lâzım geldiği gibi orduya meseleyi izah ederiz.

Ondan sonra müfsitlerin harekâtına mani olacak... ve ondan sonra Heyeti Âliyenizin münasip göreceği zir zamanda buradan kalkılır gidilir. Bunun için şimdi karar vermeliyiz. Hem zemani, hem zaman hazırlanmış olur. Fakat bunun için önümüzdeki zamanlar sayılıdır.

Meclisin nakline gelince; onu görüşür kararlaştırırız.

(Erzurum Mebusu Salih Efendinin takriri okundu.)

REİS — İkinci şık hariçtir. Birinci şıkta diyor ki; Paşa Hazretlerinin beyanatını kabul edelim.

O halde bu şıkkı reyî âlinize arz ediyorum. Kabul edenler... Kabul edilmiştir.

(Dosyada bulunan bu kısımda, müzakeratın seyri göre buraya yerleştirilmiştir.)

REFİK ŞEVKET BEY — Efendim Heyeti Vekile arkadaşlarımız içinizden müntahap olmak itibariyle tahassüsâtı müşterekenin tabiatıyla tercümanıdır. Binaenaleyh orta yerde bir Kayseri'ye nakil meselesi mevcuttur. Bu icabatı askeriye binaen yapılacaktır. Yani buranın vaziyetine göre Ankara'yı tahliye etmek zarureti hâsıl oldu. Her hangi bir ihtimale vesaiti harbiye mütekâsife bulunduğu bir mahallin tahliyesi bir zarureti katiye hâsıl ettiği zaman fevkalâde zarariar tahaddüs edeceği için, böyle bir tedbire tevessül edilir. Fakat Heyeti Vekile bugünden itibaren yolcu olmayı düşünmedi. O anı o dakikayı tayin etmek tabiatıyla Meclisi Âlinin kararı ile olacaktır. Yalnız bugün nakilleri güç olan pek çok mevaddı askeriye, maliye, evrak, hulâsa bir çok şeyler vardır. Bir de aileler vardır. Onun için bu cihet sureti katiyede halledümelidir. Şimdi Meclis dilerse karar verir ve şimdi hareket eder. Heyeti Vekile bu hususta Meclisin kararına itibadan başka yapacak bir şey yoktur. Heyeti Vekile ve Meclis ayrı ayrı şeyler değildir. Heyeti Vekile Meclisten lâyenfektir. Heyeti Vekile yalnız Kayseri'yi bir çok esbab tahında müsait bulmuştur ve o müsaadeye binaen nakle başlayacaktır. Heyeti Âliyeden rica ederiz, şu noktayı nazarı dikakte alsın; Kayseri'ye nakle muvafakat edilsin, âni nakil bilâhare tespit edilsin.

Sonra orduya ve ahaliye tesiri meselesi vardır. Onu da bilmünasebe arzedeyim. Bunun bazı şayiata, sui tesirata maruz kalması muhtemeldir. Hatta böyle bir hareket mevcuttur. Yalnız daha geri çekilmekle milletin daha esaslı menabiinden istifade edileceği pek tabiidir. Sâniyen ordunun kendilerinden büyük fedakârlıklar beklediği mebuslar bir taraftan kendi safı harplerinde, mebuslarını kemâli sükûnet ve vekarla görececek olurlarsa kuvvei maneviyeyi takviye ettiği gibi, bulanık suda balık avlamak isteyen pek çok kimselerin ümitlerini de kıracaktır. Binaenaleyh bu noktadan da bu hareketin orduya veya ahaliye yapacağı tesir şayanı dikkattir. Heyeti muhteremeden tefrik edilecek zevatın ordu dahilinde dolaşmaları bile çok haizi tesirdir. Bihassa bunun kabulünü rica ediyoruz.

Hükümeti Merkeziyenin daha ileri alınması esbabı müdafaayı tezyid edecektir. Asıl mesele Hükümet makinesidir. Milletin heyeti umumiyesidir. Fransızlar ilk muharebe zamanında kademe, kademe toprakları muhafaza ederken Paris'ten Bordo'ya gittiler. Memleketi kurtarmak için bu tarzda hareket etmelidir. Tabii Hükümet yani vilâyet burada kalır. Za-

ten bittetrix hareket başlayacaktır. Meselâ zabitan ailesi ilk defa bir kademedir. Sonra mebusan ve memurin aileleri, evrak vesaire gider. Bunun husule getireceği tesiratu cephedeki arkadaşlarımız tadil edebilirler. Bu suretle vukuu muhtemel suitefehhümatın önüne geçmiş oluruz. O noktai nazardan Heyeti Vekile bu hususati arz ile iktifa eder.

BİR MEBUS — Reis Bey usulü müzakereye dair söz söyleyeceğim. Merkezi Hükümetin, yani Meclisin ve Hükümetin Kayseri'ye nakli meselesini iğlak etmemek için evvelâ isterseniz Meclis buna dair bir karar versin. Sonra teferruat için çok söz alan arkadaşlarımız vardır. Sırasıyla söylerler.

(Dosyada bulunan bu zabıtlar, müzakeratın seyirine göre buraya konmuştur.)

BİR MEBUS BEY — Müsaade buyurun fikrimi arz edeyim. Ailelerle beraber gidilecek olursa gidenler hem kendi ailelerine iyi bakarlar, hem de aynı zamanda irşadatta bulunurlar. Halkı tenvir ederler ve bu muzır tesir izale edilir. Bunu bir maksada mebni söylediğim zannedilmesin. Benim ailem burada değildir, Sinop'tadır, top altındadır. Hakikat zannettiğim bir şeyi arzetmektir. Eğer Heyeti Celile bunu kabul buyurmazsa başka tedbir ittihaz olunsun.

A. FERİT BEY (İstanbul) — Efendiler; arkadaşlarımızdan ailesini düşünmeyecek kimse yoktur. Şüphesiz ki ailele beraber gitmek isterim. Fakat ailemi nakledecek vasıta bulduktan ve yanına adam koyduktan sonra vazifem beraber gitmek değil, burada vazife yapmaktır. Binaenaleyh arkadaşımın vermiş olduğu takrir, arkadaşlardan bazısına ihtiyari bir suretle müsaadeyi tazammun ederse doğrudur. Fakat mutlaka ailesini nakledecek arkadaşına behemahal kendi refakat mecburiyetini koymayalım. Kendi adamı bulunduğu takdirde kendisi gitmesin. Takrir ihtiyari suretinde değil, icbar suretinde olduğunu şuradan çıkarıyorum. Çünkü propaganda olacaktır. İsterseniz kabul buyurunuz gitsinler. Yalnız bir ciheti nazarı dikkate almak lâzımdır, o da nisabı müzakere dir. Aileleri nakledeceğiz bahanesiyle nisabı müzakere halledar edilemez.

Sonra, emir berakis olur. Memleket dahil ve haricinde sui tesir hâsil edeceği fikrindeyim. Binaenaleyh memleketin dahilini tutmak ve haricini muhafaza etmek için buralarda top sesi işitmedikçe buradan katiyen çekilmemelidir. Meclisimiz nisabı müzakeresini gaip etmez. Bu husustaki kararı daima muhafazaya çalışmalıyız. Çünkü efendiler, diyoruz ki; Ankara'yı ordumuz için, merkez olmak dolayısıyla, memleketimizin muhafazai istiklâlinde engel halinde

tutmamalıyız. Ordumuz tamamiyle serbest olmalı, fakat orduya engel olmadığı müddetçe Meclis vazifesini burada görmeli. Düşman gelecek diyoruz. Efendiler düşmanın gelmemesi ihtimali de vardır. Düşmanın gelmemesi ihtimali bulunduğu bir zamanda, mücadele ettiğimiz bir devirde Meclisin içtima edemeyerek çözümlüp gitmesi katiyen maksadımıza muzırdır.

VEHBİ BEY (Karesi) — Rica ederim müzakere nin bidayetine davet ederim. Şimdi bir defa kendimizi yoklayalım. Biz henüz Meclisin nakline karar vermedik, ağırlıkların nakline karar verdik ve burada yüz elli aile vardır. Herkes ailesini ne kadar severse, efradı sairei memleketi de sever. Başına adam koyarak göndermeli ve izinsiz kimse gitmemelidir. Arkadaşlar böyle bir zamanda itidallerini muhafaza etmezlerse, zannederim ki, doğru bir hareket olmaz.

İkincisi; intihap edilecek heyete intihap edildikten sonra, en son çıkacak arkadaşlar onlardır... Biz bu felâketin bir daha görülmemesini Cenabı Haktan temenni ederiz. Binaenaleyh mücadeleye devam edilecektir. Bu tedbiri tensib edecek arkadaşlar en sonra kalacak arkadaşlar olmalıdır.

BİR MEBUS BEY — Ailesi olan mebuslar ailesi ile beraber gitsinler. Bu hususta Büyük Millet Meclisi cesaretini gösterecektir.

NECATİ BEY — İstiklâl Mahkemesi âzaları vardır. Orduya gidecek arkadaşlar vardır. Fakat efendiler yalnız iki mıntıkada İstiklâl Mahkemesi yapılmakla iş bitmez. Maatteessüf Hükümetin bu teklifi yapılmış değildir. Üç ay evvel verilmiş bulunuyor. Bunun verilmesi lâzımdı. Bugün için olsun bize teklif ettiğinden dolayı hükümete teşekkür ederim. Konya İstiklâl Mahkemesinin menatıkı muayyendir. Diğer İstiklâl Mahkemeleri menatıkı nereler ise tayin edilmelidir. Trabzon, Samsun, Amasya ne için istemesin? Memleketin her tarafına İstiklâl Mahkemeleri göndermelidir. Hükümetin bu ciheti kabul ederek bu suretle yapılmasını teklif ederim.

BİR MEBUS — Ciddî muharebe başladığı gün, Heyeti Âliyenizin cephenin gerisinde bulunmasında tehlike vardır ve tehlike zuhur ettikten sonra eyvah demiyelim. Fakat ordunun manevrada serbest olabilmesi için Meclisin nakli düşünülmüştür. Buyurduğunuz gibi Meclis buradan gidecek olursa bunun da ehemmiyeti yoktur. Fakat bir mesele vardı, efkârı umumiyede hâsil edeceği tesir. Bereket versin ki, Meclis bu kararını tahvil etmiş ve bu mahzur da tahaffüf etmiştir. Lâkin Meclis, bugün arkadaşların bir

çoğunu gönderiyor. Çünkü vaziyet Eskişehir gibi olursa, anı bir panik olursa diye endişe vardır. Nasıl ki cephe geri gidiyorsa bu zevat da kalkar gider. Başka bir şey demiyeceğim.

İkinci mesele efendim, Müfettişi Umumilik meselesidir ve bunun da nizamnamesi vardır, kabul ediyorum.

REİS — Birinci madde Meclise aittir. Müzakereyi kâfi görenler ellerini kaldırsın... (Birer satır yoktur), (Birer satır yoktur)

BİR MEBUS — Yani hemen bu Meclisin nakli mevzu bahis değildir, hiç nakledilmemesi de mevzu bahis değildir. Meclisi Âlinin ve Hükümetin Ankara'da vazifei vataniyesine devam etmesi ve ordu ile beraber ... (Birer satır yoktur)

(Heyet raporunun ikinci maddesi okundu), (Bir satır yoktur)

(Heyet raporundan üçüncü madde aynen okundu)

(Reis Mustafa Kemal Paşa maddeyi hulâsa etti ve üçüncü madde aynen kabul olundu)

BİR MEBUS — ... bir çok nıkatı nazardan bir takım mıntakalara ayrılacak ve salâhiyeti vasi olarak ve elinde-büyük âmil olmak üzere ... Şimdi hulâsası bugünün ihtiyacı fevkalâdesine mukabil rüfekamızdan bazı zevatın yanına bir veya iki kâtip vererek bazı menatika memur edip göndermek ve teftişe memur etmektir. Meselâ bizim giden bazı rüfekamız ...

HİLMİ BEY — Yalnız icabeden sancaklara müfettiş göndermeli...

BİR MEBUS — Geçenlerde bazı rüfekamızın lüzum görülen menatika gönderilmesi gerek muvafık görülsün ve gerekse görünmesin... Yarından sonra hareket edeceğim. Yalnız bir noktayı arz edeyim, Müfettişi Umumilikten falan maksad, ünvanda değildir. Bendeniz bu gibi mesleklerde hâsil ettiğim tecaribe binaen arz edeyim ki ... teftiştten gâye, yalnız teftiş edilir ve memurinden iyi iş görmeyenleri tecziye etmektir. Ben diyorum ki ikisini tevhid etmelidir. (Hayır, hayır gürültüler)

BİR MEBUS — Ben de bu memleketin evladyım. Ben de söz söylemeye salâhiyettarım. Ben de söyleyeceğim.

Teftiştten gâye, memurini tahrik ve teşvik edip fazla iş çıkarmaktır, sırf teftiş değildir, iş görmektir. Vazifesinde tekâsülü görülen bir memuru çağırmalı, gel buraya, niçin bu işi yapmadın diye İstiklâl Mahkemesine vermelidir.

BİR MEBUS — Fuad Bey, teşrif ediniz, mesele anlaşıldı.

FUAD BEY — Yalnız teftiş ile iş olmaz. O giden Müfettişi Umumînin memurlara... Bunun için de ne lâzımdır? Bir talimatname kaleme almalıdır serian... Bu da malûmunuzdur ki en mühim ihtiyacatımızdan bulunuyor...

İntihab hakkında da bir mütalâada bulunmak istiyorum. Şimdi müfettiş gidip, ahzı asker şubelerinin muamelâtını teftiş edecek ve şubelerde meselâ gönüllü dercetmek ve bakaya toplamak bilmem ne gibi vezaif ile muvazzaf değil mi ya ... İşini iyi bilen bir şube memuru hatta o efradı silâhiyle beraber yollayabilir. Onun için Müfettişi Umumîlik ...

ABDULLÂH AZMÎ EFENDİ (Eskişehir) — Mesele, teklif olunan Müfettişlik meselesidir ve müzakere de bunun üzerinedir. Evvelce memuriyet alanlar bunu üzerlerine tahmil etmeyi istemesinler...

FUAD BEY — İstemiyorum. ... Evvelce intihab edilip gidenler vazifelerine başlasınlar... Bu, âdeta İstiklâl Mahakimi teşkilâtı gibi bir şeydir. Meclis, İstiklâl Mahkemesi teşkilâtını nasıl yapıyorsa bunu da öyle yapar. Fakat mutlaka bugün gitmesi lâzım olan bir iş değildir. Talimat yapılır. Çünkü bugün askerın sevki için ... Bunun için talimat yapılacak ve bu suretle gidilecektir.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — ... Kabul olduğu takdirde bir çok müşevveş noktalar kalabilir. Bir defa Teşkilâtı Esasiye, ... Arzu ederseniz teklif eden zevat ile Hükümet veya Encümenlerden birisi temas edip müzakere etsinler. Meseleyi izah etsinler, o zaman müzakere edelim. Teklifin ruhu ve hulâsası şu maddedir. Eğer bu madde kabul edilmezse Meclis...

VEHBİ BEY (Karesi) — Yapmak istiyorsa, yapmak istiyorum desin, yapacak ise yapalım. Bunu Müfettişi Umumîliğe mukaddime olmak üzere ve bugünkü ihtiyacata göre ... Bunda da tereddüd ediyorsa hiç bir şey yapamayacaktır.

(Rapor heyeti umumiyesiyle kabul edildi)

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — ... Kabiliyeti tatbikiyesi yoktur. Heyeti Âliyeniz Müfettişi Umumîliği ... Mesele bunun tatbikatındadır. Bunun sıfat ve salâhiyeti ne olacak ... Müfettişi Umumîlik kabul edildi. Fakat suveri icraiyesini tasrih etmek lâzım. Onun için işin ciheti amelîyesine geçelim. (Erzurum Mebusu Salih Efendinin takriri okundu, Muvazenei Maliye Encümenine havale edildi)

(Erzurum Mebusu Salih Efendinin hıristiyanlar hakkındaki takriri okundu, reddedildi)

REİS Bir takrir daha var. Kangırı Mebusu Tevfik Efendinin... Beyefendiyle Fevzi Paşa Hazretlerinin, İsmet Paşa Hazretlerinin iktidarlarından bahisle...

BİR MEBUS — Hatta Paşa Hazretleri Meclise geldiği gün başka, gelmediği gün başka ... Paşa Hazretleri şu milletin önünde mukaddes bir bayrak olmuştur ve önde onu gördükçe maneviyatımız yükseliyor. Bendeniz hariçten yeni avdet ettim. Münevver zevatın gördüğü gibi, kuvvei maneviyeyi yükseltmek için Paşa Hazretleri emir ve kumandanın başında gözüksün ve bu suretle kuvvei maneviye tezayüt etsin. Bir çok propagandacılar memleketin içindedir. Ahalide zaaf vardır. Paşa, umumun teveccühünü ... Bu propagandaların bu zafiyetlerin önüne geçmek için böyle gösterişlere lüzum vardır. Paşa muvaffakiyet manyatizmesi yapmıştır. Paşa, emrü kumandanın ba-

sına geçerse behemahal muvaffakiyet hâsıl olacaktır. Gitmelidir Paşa Hazretleri.

(Heyetin takriri okundu, kabul olundu)

Müdafaai Milliye Encümeninin nakıs olduğu hakkındaki takrir okundu.

(Müdafaai Milliye Encümeni Reisi memuren orduya gitmiştir âzası noksandır ve Encümen zaafa düşmüştür) Kabul olundu.

Kıtaata imamların tayin ve istihdamı hakkındaki takrir okundu, Müdafaai Milliye Encümenine tevdi kılındı.

(Gaziayntab Mebusu Abdurrahman Efendinin ve Urfa Mebusu Pozan Beyin takrirleri okundu - reddildi)

REİS — Yarın içtima etmek üzere celseye nihayet verilmiştir.



